

A NEMZETI FEJLESZTÉSI BANKOK SZEREPE A MIKRO-, KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÉS ELLENÁLLÓ KÉPESSÉGÉNEK ERŐSÍTÉSÉBEN

Baracsi Mária¹

ABSZTRAKT

A visegrádi országok válságkezelése számos hasonló jeget mutat, alapjait a 2008/2009-es válságkezelés intézkedései adják. Jelen publikáció célja annak bemutatása, hogy miként alakította át a koronavírus-járvány hatására bekövetkező gazdasági válság a visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjainak pénzügyi intézményrendszerükön belül betöltött szerepét, különös tekintettel az MFB Magyar Fejlesztési Bank Zártkörűen Működő Részvénytársaság tevékenységére.

JEL-kód: F33

Kulcsszavak: Covid19-járvány, nemzeti szintű fejlesztési bank, visegrádi országok (V4)

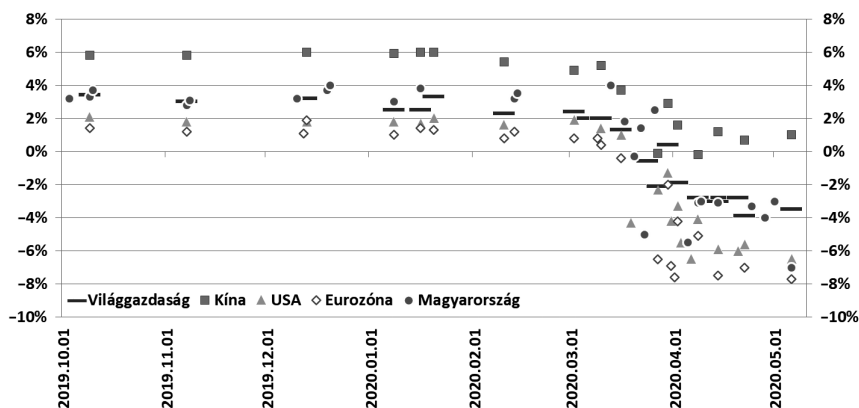
1. BEVEZETÉS

2019 decemberében egy eddig ismeretlen, minden eddiginél veszélyesebb járvány, a Covid19 koronavírus-járvány ütötte fel a fejét Kínában, és a világ gazdaság globális összekapcsolódásának köszönhetően futótűzként söpört végig a világon. Hatására országok kerültek teljes vagy részleges lezárásra, összeomlottak a globális ellátási láncok; vállalkozások milliói kerültek kilátástalan helyzetbe. Egyes szerzők (*Botos, 2020:385–388*) rámutatnak: „a fejlődő országokban előfordulhat az a helyzet, hogy a válság okozta munkanélküliség miatt éhen is halhatnak az emberek” – jelzik az 1930-as évek gazdasági válságának tapasztalatai alapján. A jelenlegi válság kapcsán egyes becslések szerint akár 420–580 millió, mások szerint akár 690 millió ember (WHO, 2020) is mélyszegénységbe kerülhet. A járvány gazdasági hatását jól szemlélteti, hogy 2020-as előrejelzésében az Európai Bizottság az euróövezetre 7,7 százalékos, a teljes EU-ra 7,4 százalékos gazdasági vissza-

¹ *Baracsi Mária* PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Hantos Elemér Gazdálkodás- és Regionális Tudományi Doktori Iskola. E-mail: regbmar@uni-miskolc.hu.

esést prognosztizált (Európai Bizottság, 2020a), amely teljes mértékben megfelelt az IMF Nemzetközi Valutaalap (IMF World Economic Outlook Database, 2020) szakértői által végzett számításoknak. Elemzők azt is elképzelhetőnek tartották, hogy a reál-GDP várható visszaesése meghaladhatja a 2009-es válságban látottat. Az elemzők jellemzően elhúzódó fellendülést vetítettek elő, mivel tovább tarthatnak a járvánnyal kapcsolatos bizonytalanságok, elmaradhat az üzleti és fogyasztói bizalom javulása, az alacsonyabb befektetői kockázati tűrőképesség miatt a pénzpiacok szűkülhetnek, illetve a vállalkozások és háztartások megváltozott viselkedése állandósulhat a járványhelyzet elmúltával is (IMF World Economic Outlook Reports, 2020). Másrészt 2021-ben várhatóan tagállamonként aszimmetrikus, azaz eltérő mértékű és ütemű fellendülésre lehet számítani, amely az Európai Unió egésze számára megnehezíti a visszatérést a korábbi gazdasági fejlettségi szintre (MKIK, 2020).

1. ábra 2020-ra vonatkozóan adott GDP-prognózisok (2019. október 1. – 2020. május 6.)

Forrás: MFB Periszkóp, 2020. május

A járvány terjedésével párhuzamosan (például a második hullám során) egyre inkább az európai kontinens, különösképpen az Európai Unió (EU) tagországai váltak annak epicentrumává. Ahogy a vírus világméretűvé és ezzel globális kihívássá fejlődött, úgy vált egyre világosabbá, hogy az okozott társadalmi és gazdasági kihívásokra a nemzeti intézkedések mellett közös, európai és globális szintű válaszok is szükségesek – bár azok módjáról és mértékéről a mai napig megoszlanak a vélemények (Muraközy, 2011:794–795).

2. AZ EURÓPAI UNIÓ GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSAI NAPJAINKBAN

Az Európai Unió elmúlt évtizedeit válságok sora szövi át, gondoljunk csak a 2008/2009-es pénzügyi válságra, a migrációs válságra, az Egyesült Királyság uniós tagságának megszűnésére vagy akár a jelenlegi koronavírus-járványra. Így egyáltalán nem meglepő, hogy a világgazdaság súlypontjának eltolódásával párhuzamosan az Európai Unió versenyképessége lassanként elmaradt legfőbb versenytársaitól, az Egyesült Államokétól, Kínáétól és Japánétól. Az Európai Unió globális befolyását a társadalmi-gazdasági kihívások mellett – ilyenek a közönségen belüli véleménykülönbségek és az előregedő társadalom – meghatározó versenyképességi anomáliák is hátráltatják. Ilyen körülmények között egyáltalán nem meglepő, hogy az Európai Unió ellenálló képessége meggyengült a koronavírus-járvány során. Statisztikai adatok alapján kijelenthető, hogy a gazdasági teljesítmény Kínában egy, az Egyesült Államokban három, az Európai Unióban öt negyedéven keresztül csökkent a járvány miatt (KSH, 2022). Európa fellendülésének akadozása hátterében főként a termelési és az ellátási láncok továbbra is fennálló zavarai, az energia- és a nyersanyagárak jelentős drágulása állnak, amit részben a gazdasági visszaesés után felpörgő kereslet, részben a kínálati oldalon jelentkező problémák súlyosbítanak. Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban különösen nagy visszaesést okozott a járvány kitörése, az akkor kevésbé csökkenő német gazdaságban pedig a kilábalás akadozik.

Globális szinten is jelentős kutatás-fejlesztési keretprogramjai ellenére Európa a mai napig nem vette át a Lisszaboni Stratégiában vizionált „a világgazdaság leginnovatívabb gazdaságának” szerepét. Az EU innovációs teljesítménye ugyan a 2000-es évek óta először 2019-ben meghaladta az Egyesült Államok e téren nyújtott teljesítményét (Európai Bizottság, 2019) de az öröm korainak bizonyult. Ma az EU jobban teljesít, mint például Kína, Brazília, Dél-Afrika, Oroszország és India, azonban Dél-Korea, Kanada, Ausztrália, az Egyesült Államok és Japán teljesítménye továbbra is megelőzi az EU-ét (Európai Bizottság, 2021). A mára „innovációs paradoxon” néven elhíresült, fenti jelenségen túl az Európai Uniót jelentős területi-gazdasági különbségek feszítik, főként a kelet-nyugat, a centrum-periféria és a főváros-vidék viszonylatokban (Nagy, 2019). Ma az Európai Unió lakosságának egyhatoda, közel 83 millió lakos él periférikus régióban (Európai Bizottság, 2017), ezek többsége kelet-közép-európai tagállamokban helyezkedik el, amelyek közös jellemzője az egyes esetekben akár évtizedek óta fennálló „gyenge gazdasági növekedés, a tartósan magas munkanélküliség, a gazdasági szerkezetváltás nehézségei és a társadalmi kirekesztettség fokozódása” (Kengyel, 2016:195). Habár a koronavírus-járvány hatására nem alakult ki globális pénzügyi válság, ellentétben a 2008/2009-es válsággal, de „a világgazdaságban mindenhol pénzügyi bu-

borékok alakultak ki, a jegybankok mérlege felduzzadt, nőttek az államadósságok és a költségvetési hiányok, valamint a gazdasági helyreállítás dinamikája inflációt gerjeszt” (MNB, 2021). Könnyen belátható, hogy a globális világgazdaságot érintő inflációs nyomás miatt a nemzeti kormányok számára továbbra is elsődleges feladat a gazdaság minél gyorsabb helyreállítása, különösen az EU-ban, amely még mindig nem épült fel teljesen a korábbi válságból (Acharya, V.–Engle, R.–Steffen, S., 2020). A kérdés persze az, hogy ez milyen politikai intézkedésekkel, milyen intézményrendszerrel és legfőképpen milyen áldozatok árán valósítható meg.

3. JÁRVÁNY- ÉS VÁLSÁGKEZELÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN 2020-BAN

A járvány kitörését megelőzően az EU gazdaságának gerincét a kis- és középvállalkozások adták. Mint ismert, az EU vállalatainak közel 99 százalékát adó, 24 millió mikro-, valamint kis- és középvállalkozás (a továbbiakban: „kkv”) az unióban „megtermelt” bruttó hozzáadott érték (GVA) több mint feléhez járult hozzá (Európai Bizottság, 2020a). Ráadásul az európai kkv-k jelentős hányada, megközelítőleg 95 százaléka mikrovállalkozásnak tekinthető. Az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank 2020 áprilisa és szeptembere között végzett felmérése szerint az európai vállalkozások pénzügyi kilátásai jelentős mértékben romlottak a koronavírus-járvány hatására. Az EUROSTAT adatai szerint a koronavírus-járvány az Európai Unió gazdaságának harmadát teljesen leállította 2020-ban: a gyógyszeripar, az internetszolgáltatás és az élelmiszer-kereskedelem kivételével minden ágazatban visszaesés volt tapasztalható. A leginkább érintett ágazatok közé tartozott a járvány előtti (2019-es) évhez képest 17 százalékon teljesítő európai autógyártás, a 14 százalékon teljesítő utazási irodák, illetve a 10 százalékos teljesítményt felmutató európai légi közlekedés, amely összességében mintegy 34 százalékkal csökkentette az euróövezet gazdasági kibocsátását. A koronavírus-járvány veszteségeinek egyértelműen a mikrovállalkozások tekinthetők, amelyek döntő többsége a leginkább érintett ágazatokban működik. Az uniós foglalkoztatási statisztikák alapján belátható, hogy a járvány következtében 2020 közepéig ténylegesen 5,7 millió állás veszett el az EU-ban (Eurofound, 2021). A nemzetközi kereskedelem mozgásaira és a globális ellátási láncok zavartalan működésére különösen érzékeny európai országokban az új koronavírus miatt a legfőbb kérdéssé az vált, hogy milyen mértékű recesszióval kell majd szembenézniük az egyes tagállamoknak.

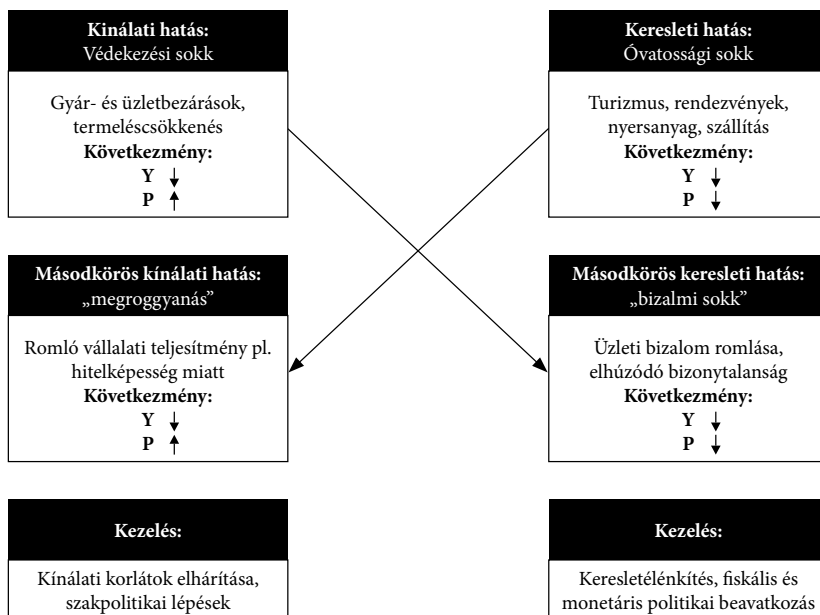
A fenti folyamatok negatív gazdasági hatásainak ellensúlyozására 2020 folyamán az unió tagállamai számos olyan költségvetési, likviditási és szakpolitikai intézkedést hoztak több-kevesebb sikerrel, amelyeknek az volt a célja, hogy segítséget

nyújtsanak a válság által különösen súlyosan érintett magánszemélyeknek és gazdasági ágazatoknak. 2020 során a tagállamok visszaállították légi és szárazföldi határait a határellenőrzést, egyéni beutazási tilalmat, illetőleg a beutazáshoz kapcsolódó szigorú karanténkötelezettséget rendeltek el, valamint kijárási korlátozásokat vezettek be (Gyenyey, L.–Szabó, M., 2021). A koronavírus-járványnak és a vele együtt bevezetett korlátozásoknak a gazdaságra gyakorolt negatív hatásai nyomán gazdasági válság alakult ki, amely az európai vállalkozások jelentős részét a fizetéseképtelenség szélére sodorta. A járványkezelés során kiderült, hogy vannak olyan iparágak (ilyenek a szállás, vendéglátás, szállítás és kiskereskedelem az ipar és a szabadidős, művészeti és egyéb szolgáltatások mellett), ahol rövid és hosszú távon is erős negatív hatása lesz a válságnak (Terták, E.–Kovács, L., 2020:369–370), míg más iparágakban (ilyen a gyógyszeripar) lehetnek óvatos optimista várakozások is. A járvány jellege miatt azonban egyes iparágak (például az IT, ezen belül is a digitalizáció elterjedése) kifejezetten a járvány „nyerteseivé” váltak, gondoljunk csak az otthoni munkavégzésre, a távgyógyításra vagy a távoktatásra.

Világossá vált, hogy a korábbi megszorítással fogyasztást élénkítő gazdaságpolitika helyett (Hayek, 1995; Keynes, 1936) a 2008/2009-es válságkezeléshez nagyon hasonló beavatkozó és élénkítő megközelítés jött ki győztesen (Szepesi, 2013; Lentner–Kolozsi, 2019; Móczár, 2010; Csaba, 2009). A 2008/2009-es válságkezelés tapasztalataira építve az elméleti útkeresés ezúttal nem késleltette a beavatkozást, amelyben egyértelműen az aktivista gazdaságfelfogás maradt az uralkodó gazdasági megközelítés. Másrészt, a koronavírus miatt bekövetkező bezárkózás és lezárások a kereslet visszaeséseként, tehát negatív keresleti sokként értelmezendők, amelyek hosszú távon a várt gazdasági kilábalás során – legyen az U vagy V alakú visszapattnás – további gazdaságpolitikai beavatkozásokat sürgettek az európai kkv-k ellenálló képessége szempontjából. Rövid távon fenn kell tartani a kapacitásokat annak érdekében, hogy érvényesülhessen a kereslet a korlátozások feloldását követően. Másrészt aktív szerepvállalás szükséges hosszú távon a gazdaság átstrukturálásában, hogy a kereslet megtörésének ismétlődése bizonyos mértékig elkerülhető legyen (Czeczeli V.–Kolozsi P.–Kutas-G.–Marton Á., 2020:3; Kovács–Zsigmond, 2020:262). A koronavírus-járvány emellett a keresleti és kínálati sokkok egyedi kombinációjaként értelmezhető (Baqae–Farhi, 2020; Shastri, 2020; Bekaert et al., 2020). Azon országok termelési folyamata, amelyek nagyobb kitettséggel rendelkeznek a fertőzött régiókra, összeomolhat. A kínálati oldal a termelésen túl a munkakínálat csökkenése miatt is érintett (UNIDO, 2020). Bekaert et al. (2020) szerint a keresleti és kínálati sokkok elkülönítése azért is bír kiemelt jelentőséggel, mivel a negatív keresleti és kínálati sokkok fiskális és monetáris oldali válságkezelése egészen különböző formákat követel meg.

2. ábra

A koronavírus-járvány gazdasági hatásainak csatornái

Forrás: saját szerkesztés Madár, I. (2020): *Hoz-e a koronavírus gazdasági válságot?* [online], (cit. 2020.08.13) alapján

Következésképpen az **európai gazdaság helyreállítása és újjáépítése új megközelítést igényelt** még olyan körülmények között is, ha az egyes tagállamok piacgazdaságai és a fiskális politikái nem teljesen azonos formában, intézményekkel és folyamatokkal működnek (Hall, P. A.–Soskice, D., 2001; Farkas, 2017). Így az Európai Bizottság válságkezelési válaszai is kezdetben ennek megfelelően inkább a tagállamok egyéni egészségügyi válságkezelési intézkedéseinek, valamint uniós szintű ad hoc, a válságra adott azonnali intézkedések sorozataként írhatók le (Szi-jártó, 2020). Érdemes kiemelni, hogy a tagállami válságkezelés mind egészségügyi, mind gazdasági vonatkozásban hasonló fázisokon ment keresztül. Minden egyes uniós tagállam a válságkezelés során hozott korai intézkedéseket folyamatosan egészítette ki és alakította át.

3.1. Az európai gazdaság újraindítása – a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok nyújtotta lehetőségek

Mára egy példátlan, nemzeti és uniós szintű intézkedésekből álló válságkezelési program jött létre, amely az egészségügyi, gazdasági, utazási és szállítási, kutatási, oktatási, valamint polgári védelmi területekre és a dezinformáció elleni küzdelemre is kiterjed (az Európai Bizottság hivatalos honlapja alapján). Kezdetben az uniós válságkezelés egyik meghatározó sarokkövét azoknak a kutatási programoknak a finanszírozása jelentette, amelyek a koronavírus terjedésének megelőzését célzó oltóanyagok, új kezelések, diagnosztikai eszközök és orvosi rendszerek fejlesztésére irányultak. Ezt követően feloldották a költségvetési hiányra és az állami támogatásokra vonatkozó korlátozó szabályokat, és egy 37 milliárd euró összegű beruházási eszközt hoztak létre, amely azonnali és rugalmasan felhasználható likviditást biztosított a tagállamok számára. Emellett pedig az Európai Központi Bank 120 milliárd eurós eszközvásárlási programot indított, amellyel szinte állandó likviditást volt képes biztosítani az európai pénzügyi rendszer számára. Végezetül pedig az Európai Bizottság 1 milliárd eurót különített el az uniós költségvetésből, hogy garanciaként szolgáljon az Európai Beruházási Alap által nyújtott 8 milliárd eurós azonnali finanszírozási forráshoz a kvv-k számára. Ezzel párhuzamosan 2020 decemberében kialakították a koronavírus-járvány által érintett vállalkozások megsegítését célzó, az Európai Beruházási Bank által kezelt, 25 milliárd eurós kerettel rendelkező Páneurópai Garanciaalapot (Európai Gazdasági és Szociális Bizottság állásfoglalása, 2020).

Az elmúlt évtized során az Európai Beruházási Bank és a vele szorosan együttműködő nemzeti fejlesztési bankok szerepe fokozatosan átalakult. Mára az Európai Beruházási Bank az EU klímabankjává vált, míg a nemzeti fejlesztési bankokat új működési jellegzetességekkel ruházták fel (Mertens, D.–Rubio, E.–Thiemann, M. [2020]) korábban felvállalt szerepkörüktől eltérően (Miller et al., 2021). Szerepük és megítélésük a következő évek során is változhat, amennyiben a koronavírus-járvánnyal összefüggő gazdasági nehézségek kezelése során elbuknának (Bilal et al., 2020).

3.2. A nemzeti (szintű) fejlesztési bankok gazdasági súlya

A 2008/2009-es pénzügyi válság hatására élénk dialógus vette kezdetét az Európai Unióban, amelynek a célja a **nemzeti (szintű) fejlesztési bankok szerepének újragondolása volt**. Ennek hatására fokozatosan a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok váltak a mikro-, kis- és középvállalkozások hosszú távú forráshoz jutásának eszközeivé, valamint a hosszú távú infrastrukturális beruházások legfőbb finanszírozójává. Az elmúlt évtized során számos tagállam átszervezte nemzeti

fejlesztési bankjait, míg mások új szervezeteket hoztak létre, de akadtak olyanok is, amelyek új nemzeti fejlesztési bankokat alakítottak ki. Mindezt ösztönözte az Európai Stratégiai Beruházási Alap (Európai Parlament és a Tanács, 2015) 2015-ben történt létrehozása, amelynek során alapvetően **a nemzeti (szintű) fejlesztési bankokkal közös partnerség kialakítása vezérelte a döntéshozókat abban, hogy elősegítsék a beruházások megvalósítását és a növekedést a beruházási platformok mellett.** Következésképpen **a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok szerepe ma megkérdőjelezhetetlen az uniós és a nemzeti pénzügyi intézményrendszerben.**

4. A NEMZETI (SZINTŰ) FEJLESZTÉSI BANKOK JELLEMZŐI ÉS MŰKÖDÉSE

A nemzeti (szintű) fejlesztési bankok pontos fogalmi lehatárolása kezdetben kizárólag az angol nyelvű szakzsargonban használatos „*development*” típusú, azaz a fejlődő országokban működő vagy azokat segítő, többnyire (többségi) állami tulajdonú pénzintézetekre korlátozódott. Mára azonban a nemzeti fejlesztési bankok és a fejlődés-finanszírozási intézmények iránt tanúsított fokozódó nemzetközi érdeklődés (Sobreira, R., 2009) következtében egyre inkább elterjedt a „*promotional*” kifejezés is, amely kifejezetten az Európai Unió területén működő, immár az unión belüli növekedést és forráshoz jutást elősegítő pénzintézeteket foglalja magában.

Méretük és mérlegfőösszegük alapján megkülönböztethetünk mikro-, kis-, közepes, nagy- és megaméretű fejlesztési bankokat. A világ 10 leginkább tőkeerős fejlesztési bankja között szerepel a franciaországi CDC Caisse des Dépôts et Consignations (5.), a németországi Újjáépítési Hitelintézet (8.), az olaszországi CDP Cassa de Depositi y Prestiti (9.) és az EIB Európai Beruházási Bank (7.) (Xu, J.–Marodon, R.–Ru, X.–Ren, X.–Wu, X., 2021). Az 527 ma működő fejlesztési bank és fejlesztésfinanszírozási intézmény között 108 mikroméretű, 152 kisméretű, 33 közepes méretű, 13 nagy- és 8 megaméretű intézmény található. Finanszírozás szempontjából jellemzően hitel-, tőke- és garancianyújtással foglalkoznak.

Összefoglalva: tehát nemzeti (szintű) fejlesztési bankoknak azok a „pénzügyi intézmények tekinthetők, amelyeket a gazdasági fejlődés erősítése céljából hoznak létre a szociális és regionális integráció aspektusainak figyelembevételével. Ezek a pénzintézetek hosszú távú finanszírozást biztosítanak a pozitív externáliákat generáló projektek számára” (Eperjesi, 2013; Panizza, U.–Levy-Yeyati, E.–Micco, A., 2004).

4.1. A nemzeti (szintű) fejlesztési bankok sajátosságai az Európai Unióban

Az Európai Unió területén működő nemzeti (szintű) fejlesztési bankok fejlettségük, tevékenységi körük és működési modelljük alapján nem tekinthetők homogénnek. Jellemzően valamennyi többségi vagy kizárólagos (100 százalékos) állami tulajdonban áll, finanszírozási tevékenységük földrajzi megoszlása szempontjából azonban eltérések figyelhetők meg. Részben a Juncker-tervnek köszönhetően, 2014-től kezdődően egyes nemzeti (szintű) fejlesztési bankok tevékenysége kibővült az EU-n kívüli, fejlődő országok támogatásával, amelyek ugyan elkülönülnek egymástól, de gyakorlatilag egy szervezeten belül valósulnak meg (például az EIB, a KfW és a CDB esetében). Jelenleg is folynak magas szintű szakpolitikai egyeztetések az uniós nemzetközi fejlesztéspolitika finanszírozását biztosító intézményi struktúra – azaz az Európai Beruházási Bankot (EIB), az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bankot (EBRD), valamint az Európai Bizottság által kezelt pénzügyi eszközöket magában foglaló, komplex uniós intézményi felépítés – lehetséges jövőjéről, amelyben a fenti nemzeti (szintű) fejlesztési bankok a tervek szerint kiemelt szerepet töltenének be (Bilal, S., 2021). Valamennyi nemzeti (szintű) fejlesztési bank kitüntetett szerepet tölt be az Európai Strukturális és Beruházási Alapok keretében lehívható központi források közvetítésében, azonban ennek módja és jellegzetességei (vissza nem térítendő támogatások vagy visszatérítendő támogatások kezelése) már tagállamonként eltérőek.

Működési modelljük leginkább annak megfelelően kategorizálható, hogy mikor és milyen gazdasági körülmények hatására hozták őket létre, illetve az azóta eltelt idő során milyen minőségű kapcsolatrendszer alakítottak ki pénzügyi ökoszisztémájukon belül. A viszonylag korán alapított nemzeti (szintű) fejlesztési bankok, ilyen a németországi Újjáépítési Hitelintézet (KfW) vagy az olaszországi CDP Olasz Fejlesztési Bank, finanszírozási tevékenysége forprofit és nonprofit jellemzőket is magában foglal. Emellett pedig szerteágazó exportfinanszírozási tevékenységük segítségével aktív szerepet játszanak a hazai vállalkozások nemzetközi piacnyitásának és terjeszkedésének támogatásában. Ennek köszönhetően kiterjedt fiókhálózattal rendelkeznek (például Franciaországban a BPI France vagy Németországban a KfW), beleértve külföldi képviselői irodákat (Finnországban a Finnvera) is. A nyugat-európai nemzeti (szintű) fejlesztési bankok finanszírozási tevékenységük során jelentős forrásokat allokálnak innovatív, előremutató projektekre, valamint előszeretettel kezdték meg már akár évekkel korábban saját banki tevékenységük digitalizációját, termékpalettájuk zöldítését (green finance) (Finance in Common, 2020; Riaño, M. A.–Boutaybi, J.–Barchiche, D.–Treyer, S., 2020; Riaño, M. A.–Attridge, S.–Bilal, S.–Keijzer, N.–Erforth, B.–Fattibene, D.–Hege, E.–Evans, M.–Olivíe, I.–Barchiche, D. (2021). Mindezek alapján mintaként

szolgálnak a kelet-közép-európai nemzeti (szintű) fejlesztési bankok működésének és tevékenységi körének bővítéséhez.

4.2. A nemzeti (szintű) fejlesztési bankok jellemzői a visegrádi országokban

Jellemzően más utat járnak be az 1990-es években megalakult kelet-közép-európai nemzeti (szintű) fejlesztési bankok, amelyek a nyugat-európai nemzeti (szintű) fejlesztési bankok mintájára „klasszikus fejlesztési banki” funkciókat látnak el, azaz nonprofit jelleggel hitel-, tőke- és garanciatermékekkel segítik vállalkozásaik működését. Emellett tevékenységi körükben – nemzeti fejlesztési banki funkciójukból adódóan – kiemelt helyet foglal el a piaci rések finanszírozása. Kizárólag belföldi székhellyel rendelkező gazdasági szereplők számára nyújtanak finanszírozást a visegrádi országokban működő nemzeti (szintű) fejlesztési bankok. A kelet-közép-európai nemzeti (szintű) fejlesztési bankok közül kizárólag a Horvát Újjáépítési és Fejlesztési Bank (HBOR), a Szlovén Export és Fejlesztési Bank (SID), az észtországi Fund Kredex rendelkezik exportfinanszírozási tevékenységgel. Más országokban az exportfinanszírozást elkülönült szervezet vagy ügynökség látja el (például Magyarországon az EXIM Bank). A nyugat-európai nemzeti (szintű) fejlesztési bankoktól eltérően nem rendelkeznek kiterjedt, országos fiókhálózattal, ennek kialakítása nem került a gazdaságpolitikai törekvések középpontjába a mai napig. Speciális esetként értelmezhető a magyarországi Magyar Fejlesztési Bank Zártkörűen Működő Részvénytársaság (MFB), amely fiókhálózat hiányában a kereskedelmi hitelintézetekkel, illetve pénzügyi közvetítőkkel együttműködésben végzi finanszírozási tevékenységét.

A nemzeti (szintű) fejlesztési bankokat valamennyi visegrádi országban a németországi KfW mintájára alakították ki. A visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjai közül kiemelkedik a lengyelországi BGK, amely történetét tekintve az 1945 előtt alapított nemzeti (szintű) fejlesztési bankok közé tartozik a franciaországi és olaszországi nemzeti (szintű) fejlesztési bankokkal egyetemben. Így az Európai Unió egyik legrégebbi nemzeti (szintű) fejlesztési bankja. Ezzel szemben a magyarországi, a szlovákiai és a csehországi nemzeti (szintű) fejlesztési bankok csak jóval később, a rendszerváltás utáni gazdasági szerkezetátalakítás és felzárkózás eszközeként jöttek létre. Működési modelljüket tekintve az utóbbi években valamennyi visegrádi országban működő nemzeti (szintű) fejlesztési bank bizonyos mértékű szervezeti átalakításon esett át, amely főként a tőkét és a szervezeti egységek számát érintette (például MFB, SZRB). A magyarországi MFB működését a hazai GDP-növekedéshez való hozzájárulásban történő közreműködés az úgynevezett „adicionális” igénye is áthatja.

1. táblázat

A visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjainak összehasonlítása (2020)

Nemzeti (szintű) fejlesztési bankok	BGK (PL)	MFB (HU)	ČMZRB (CZ)	SZRB (SK)
Alapítás éve (év)	1924	1991	1992	1991
Foglalkoztatottak száma (FTE)	1 859	380	238	156
Mérlegfőösszeg (2020, nemzeti valutában)	100 604,250 millió PLN	2 068 731 millió HUF	30 057 millió CZK	549,632 millió EUR
Mérlegfőösszeg (2020, EUR*)	22 063,78 millió EUR	5 685,04 millió EUR	1 145,38 millió EUR	549,632 millió EUR
ROE (%)	0,14	-4,00	0,52	0,14
ROA (%)	0,09	-0,40	0,08	0,09

Megjegyzés: *A konverzió az Európai Központi Bank valutakonverziós eszköze (<https://sdw.ecb.europa.eu/curConverter.do>) alapján történt a 2020. december 31-i árfolyamon.

Forrás: saját szerkesztés a vizsgált nemzeti (szintű) fejlesztési bankok éves jelentése alapján (2021)

A visegrádi országokban működő nemzeti (szintű) fejlesztési bankok 100 százalékos állami tulajdonban találhatók. Jogállásukat, működésüket és irányításukat külön jogszabály rendezi. Bankcsoportszerű működés figyelhető meg Magyarországon, Szlovákiában és Lengyelországban, amely arra enged következtetni, hogy az adott bank nemzetgazdaságon és pénzügyi intézményrendszeren belül betöltött szerepében eltolódás figyelhető meg a korábbiakhoz képest. Méretüket tekintve a visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjai kisméretűnek tekinthetők (éves átlagos állományi létszámuk 200 fő körül mozog), ez alól egyedül a lengyelországi BGK kivétel. Fontos azonban megjegyezni, hogy **a méret önmagában nem ad egyértelmű képet az adott bank szerepének fontosságáról saját pénzügyi intézményrendszerén belül.** Egyes tevékenységek, mint például a mikrohitelzés vagy az üzleti tanácsadás számokban nem jelentős, de ennek ellenére kiemelkedő hatást gyakorolnak a gazdaságra. Mérlegfőösszegük alapján a legeredményesebb a lengyel BGK, majd a magyar MFB, ezeket követi a cseh és szlovák fejlesztési bank. Hasonló tendencia figyelhető meg a fent említett foglalkoztatási adatok tekintetében is. Az adózott eredmény és a saját tőke hányadosaként számított tőkearányos megtérülés (ROE) mutatója jelzi, hogy 2020. évben milyen volumenű kihelyezési tevékenységet végeztek, és ezzel együtt milyen eredményességet értek el a visegrádi országok fejlesztési bankjai.

A termékek vonatkozásában a hagyományos fejlesztési banki tevékenységhez kötődő hitel- és garanciatermékek szerepe kiemelkedő, jellemzően a mikro-, kis- és középvállalkozások kedvezményes forrásokhoz történő hozzáféréseinek elősegíté-

se jegyében. Finanszírozási tevékenységükben fontos szerepet töltenek be az önkormányzati hitelprogramok is. Ennek mozgatórugója legfőképpen a kormányzati tapasztalatok hiánya ezen a területen. Ez alól egyedül az MFB tekinthető kivételnek, amely az önkormányzatok eladósodottságát mérséklő kormányzati beavatkozások nyomán felfüggesztette ezt a tevékenységet. Nagyvállalati finanszírozás kizárólag strukturált hitelezés keretében valósul meg, ebből a szempontból az MFB és a BGK tevékenysége emelhető ki. Bankcsoporti működésüknek köszönhetően valamennyi bank esetén az utóbbi évek során a tőketípusú termékek kihelyezése is megnőtt.

Finanszírozási forrásait tekintve valamennyi visegrádi országban található nemzeti (szintű) fejlesztési bank a tőkepiacokon szerzi be forrásait döntő többségét, azonban valamennyiük számára kiemelt jelentőséggel bír az európai uniós források közvetítése. Emellett pedig üzleti tanácsadási szolgáltatásokat nyújtanak az EIB Európai Beruházási Bank társfinanszírozásával. A 2021–2027-es programozás időszakra, ezen belül is az InvestEU program forrásainak kezelése érdekében sikeres pilléralapú értékelésen estek át. A hagyományos kereskedelmi banki tevékenységhez hasonlóan nagyszámú fiókhálózattal rendelkeznek, kivéve a magyarországi MFB-t, amely kereskedelmi bankok bevonásával végzi az uniós forrásközvetítést. Ettől eltérő módon szoros kereskedelmi banki kapcsolatokat ápol a BGK, a ČMZRB és a SZRB. Nemzetközi kapcsolataikat tekintve valamennyi visegrádi országbeli nemzeti (szintű) fejlesztési bank aktív kapcsolatokat ápol az EIB Európai Beruházási Bankkal és az EIF Európai Befektetési Alappal.

5. A KUTATÁS CÉLJAINAK ÉS HIPOTÉZISEINEK ÁTTEKINTÉSE

Jelen kutatás alapvető célja feltárni, **hogyan alakította át a koronavírus-járvány hatására bekövetkező gazdasági válság a visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjainak pénzügyi intézményrendszerükön belül betöltött szerepét, különös tekintettel a Magyar Fejlesztési Bank Zártkörűen Működő Részvénytársaság működésére.** A vizsgálat kizárólag a 2020. évi eredmények és adatszolgáltatások alapján készült.

Az elemzés keretében az alábbi fő kérdésekre és a vizsgálatukhoz kapcsolódó hipotézisekre keressük a választ:

1. **kérdés:** Milyen sajátos jegyeket mutatnak az európai uniós nemzeti fejlesztési bankok válságkezelési programjai és intézkedései?

Kapcsolódó hipotézis: A Covid19 válságkezelési programok az érintett tagállam fejlettségének növekedésével párhuzamosan egyre komplexebb pénzügyi eszközöket tartalmaznak (hiteltermékek mellett garanciatermékeket is).

2. **kérdés:** Meghatározhatók-e a sikeres válságkezelés főbb ismertetőjegyei, amelyek jó gyakorlatként szolgálhatnak hasonló gazdasági-társadalmi, vagy akár egy következő pénzügyi válság eredményes kezeléséhez?

Kapcsolódó hipotézis: A Covid19 válságkezelési programok a visegrádi országokban annál sikeresebbnek bizonyultak, minél meghatározóbb szerep jutott az adott nemzeti fejlesztési banknak pénzügyi intézményrendszerén belül a válságkezelés során.

3. **kérdés:** Milyen mértékben voltak képesek ezek a programok arra, hogy a „digitális átállás” irányába tereljék a fenti vállalkozásokat versenyképességük és gazdasági ellenálló képességük megerősítésére?

Kapcsolódó hipotézis: A visegrádi országok Covid19 válságkezelési gyakorlata annál sikeresebbnek bizonyult, minél erőteljesebben érvényesültek a digitális átállás hatásai az adott régiókban és országokban.

5.1. A kutatás szakirodalmi megalapozottsága

A kutatás szakirodalmi hátterének vizsgálata hiányterületként azonosította a kutatás által vizsgált, a visegrádi országokban működő nemzeti (szintű) fejlesztési bankok válságkezelési gyakorlatának, működési modelljének tanulmányozását. Az új koronavírus-járvány társadalmi-gazdasági hatásai és ezek területi következményeinek vizsgálata (Koós, B.–Kovács, S.–Práger, B.–Uzzoli, A., 2020; Czecezi et al., 2020) és az monetáris és fiskális politika eszközszerkezetének újszerű, járványügyi vészhelyzetkezelési célú összehangolási lehetőségei (Posgay, I.–Regős, G.–Horváth, D.–Molnár, D., 2020; Nagy, 2021; Kádár, 2021) a szakirodalom egyik legkedveltebb kutatási témája. A folyó kutatások többnyire a koronavírus-járvány ágazati (Balatonyi, L.–Tóth, L., 2021) és az Európai Unió tagállamaira gyakorolt (Daniel, Z.–Molnárné, B.–Molnár, T., 2021; Kovács, Á.–Zsigmond, T., 2020) hatásait vizsgálják. Jellemzően, a koronavírus-járvány megjelenését követően született publikációk a fejlett gazdaságokra összepontosítottak, így Európára, az Egyesült Államokra és Kínára (Jurd De Girancourt et al., 2020; Quayson et al., 2020). Miközben a kutatások másik jelentős irányzata kifejezetten a koronavírus-járvány foglalkoztatási hatásait elemzi földrajzi (Béresné, B.–Maklár, E., 2021; Túróczi, I.–Mester, E.–Zéman, Z., 2020); illetve a vállalati teljesítmény (Köllő, J.–Reizer, B., 2021) szempontjából – kiterjesztve a vizsgálódást a globális ellátási láncokban (Szalánczi-Orbán, 2021) bekövetkezett anomáliákra is. Ennek egyik alterületeként jelentek meg a koronavírus-járvány ágazatközi hatásainak bemutatását célzó kutatások is. Végül pedig részterületként ugyan, de számos kutatás született a koronavírus-járvány monetáris politikai intézkedéseinek a fog-

lalkoztatásra gyakorolt hatásainak feltárására (Drabancz, Á.–El-Meouch Nedim, M.–Lang, P., 2021).

A koronavírus-járvány talán egyik legérdekfeszítőbb kutatási területe a vállalati és banki digitalizációhoz (Marcu, 2021; Korobeynikova, O., Burkaltseva, D.–Dugina, T.–Kozenko, T.–Shaldokhina, S., 2020); Korzeb, Z.–Niedziółka, P., 2020) kapcsolódó hosszú távú hatásokra koncentrálnak, amelyek ugyan a kényszerhelyzetből fakadóan, de a mikro-, kis- és középvállalkozások fenntartható fejlődésének (Bai, C.–Quayson, M.–Sarkis, J., 2021) legjelentősebb mozgatórugójának tekinthetők. Ezzel szemben, viszonylag kevés tudományos igényű munka látott napvilágot a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok válságkezelésben játszott szerepéről és ennek gazdasági következményeiről (Mertens, D.–Rubio, E.–Thiemann, M., 2020). A kutatások többsége a válságkezelési intézkedések „eszközeként” értelmezi a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok szerepvállalását (Világbank, 2021; Gutierrez, E.–Kliatskova, T., 2021.). Más publikációk pedig a dekarbonizáció előmozdításában játszott szerepüket emelik ki (Dikau, S.–Volz, U., 2020; Mazzucato, M.–Semieniuk, G., 2017; FiC, 2020; UNCTAD, 2019), amelyben katalizátorszerepet tölthetnek be új és innovatív megoldások finanszírozásával (Campiglio et al., 2017; Carney, 2015; Scott et al., 2017; UNCTAD, 2019). Hiányoznak azonban olyan kutatások, amelyek kellő hangsúlyt fektetnének a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok válságkezeléssel összefüggésben felmerült szervezeti szintű kihívásaira beleértve azok humán erőforrásigényét is, amely bizonyos esetekben – különösen a kezdeti korlátozásokkal és lezárásokkal terhelt időszakban – újszerű működési modellbe és stratégiába kényszeríthette a fejlesztési bankok többségét.

5.2. A kutatás módszertanának bemutatása

A kutatás keretében a szakirodalom vizsgálata alapján három hipotézist alakítottam ki. Az első hipotézis – **a Covid19-válságkezelési programok az érintett tagállam fejlettségének növekedésével párhuzamosan egyre komplexebb pénzügyi eszközöket tartalmaznak (hiteltermékek mellett garanciatermékeket is)** – keretében kétmintás várható érték (t-próba) számítással azt vizsgáltam, **hogyan milyen mértékben határozta meg a válságkezelési programok sokszínűségét az egyes tagállamokban bekövetkezett gazdasági visszaesés nagysága, és melyek voltak a legsikeresebb pénzügyi eszközök a Covid19-válságkezelésben 2020 során.** A magyarázat egyik kulcskérdését a válság- és gazdaság-helyreállításra szánt források felhasználása adta, azaz annak a megértése, hogy mennyire hangsúlyosan támaszkodtak az egyes tagállamok – különösen a visegrádi országok – a nemzeti és uniós források mellett az EIB Európai Beruházási Bank garanciaprogramjára, valamint milyen helyreállítási intézkedéseket és prioritásokat jelöltek meg a Helyreállítási és Ellenállóképességi Terveikben. Az uniós szintű áttekintés

mellett a vizsgálat szempontjából kiemelten kezeltem a Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország által kibocsátott, a válság enyhítésére szolgáló gazdaságpolitikai mentőcsomagok és intézkedések jellegzetességeit.

Az elemzést két lépésben hajtottam végre.

Egyrészt kiszámítottam, hogy milyen irányú és milyen erősségű kapcsolat figyelhető meg az Európai Unió tagállamainak gazdasági fejlettsége (1 főre eső reál-GDP alakulása SDG_o8_10 adattábla alapján), és az alábbi 1 főre vetített változók között 2020. évre: ilyenek a háztartások végső teljes fogyasztásra szánt kiadásai (NAMA_10_CO3_P3 adattábla alapján), a kormányzati bevételek (GOV_10A_MAIN\$DEFAULTVIEW adattábla alapján), a kormányzati kiadások (GOV_10A_MAIN\$DEFAULTVIEW adattábla alapján), a 2020-ban indított válságkezelési programok 1 főre vetített forrásai között.

Másrészt megvizsgáltam, hogy milyen irányú és milyen erősségű kapcsolat figyelhető meg a Covid19-válságkezelésre szánt források nagysága és a tagállamok 2020-as halálozási statisztikái (DEMO_GIND adattábla alapján), valamint a foglalkoztatottak száma (LFSI_EMP_A adattábla alapján). Az egyes tagállamokban megfigyelhető infláció kiszűrése érdekében reál-GDP-statisztikát alkalmaztam a gazdasági fejlettség mérésére. A tagállamok közötti demográfiai különbségek és ebből következő torzítások kiszűrése érdekében valamennyi vizsgált magyarázó változót 1 főre számítottam ki, és ezzel az értékkel végeztem el a számításokat. Ennek során 2020-ra az EUROSTAT adatbázisát vettem alapul a lakosságszám megállapításához.

Az elemzés elkészítéséhez 2020. évre nem álltak rendelkezésre a Covid19-járvánnyal összefüggésbe hozható halálozások statisztikák, így az analízis során egyszerűsítéssel élve az EUROSTAT általános halálozási statisztikáit (DEMO_GIND adattábla alapján) használtm fel. Az összehasonlíthatóság érdekében a vizsgálat statisztikai adatait az EUROSTAT adatgyűjtései szolgáltatták, a tagállamok válságkezelési programjainak finanszírozási adatait pedig az EUROSTAT adatbázisai mellett a NEFI (Network of European Financial Institutions for SMEs) érdekképviselői szervezet saját, a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok által közzétett adatai adták. Tekintettel az adatgyűjtés önbevallásos jellegére, az adatsor egyes tagállamok, így Belgium, Dánia, Görögország, Ciprus, Lettország, Hollandia, Portugália és Románia esetében hiányos, töredezett, vagy megbízhatósága egyes esetekben megkérdőjelezhető (ezeket minden esetben jelöltem). A vizsgálat során kizárólag a 2020. évi adatokat vettem figyelembe, tekintettel arra, hogy az első regisztrált koronavírusos megbetegedések 2020. márciusában történtek.

A második hipotézis vizsgálata során – a Covid19-válságkezelési programok a visegrádi országokban annál sikeresebbnek bizonyultak, minél meghatározóbb szerep jutott az adott nemzeti fejlesztési banknak pénzügyi

intézményrendszen belül a válságkezelés során – strukturális mélyinterjúk segítségével azt vizsgáltam, hogy milyen hatást gyakoroltak a koronavírus-járvány nyomán indított válságkezelési programok a visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjainak működési modelljére, irányítási struktúrájára, valamint pénzügyi intézményrendszerükön belül elfoglalt helyükre. A vizsgálat során abból a feltételezésből indultam ki, hogy a visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjai számos hasonlósággal rendelkeznek, ilyenek az alapítás éve, a méret, az alkalmazott intézményi modell (német mintára), valamint a nemzeti szintű pénzügyi intézményrendszerükben elfoglalt helyük. A vizsgálat során kiemelttem a válságkezelés során alkalmazott főbb intézkedéseiket, áttekintettem a főbb programjaikat, valamint a forráskezeléssel összefüggésben megjelent szervezeti kihívásaikat (alkalmazotti létszám változása, tőkeemelés, uniós forráskezelés, pénzügyi közvetítőkkel kialakított kapcsolatok fejlődése és tendenciái). A mélyinterjúk kizárólag az első és harmadik hipotézisben feltárt összefüggések pontosítását szolgálták. Fontos kiemelni, hogy a mélyinterjúba bevont fejlesztési banki munkatársak kizárólag (belső szabályzataik szerint megengedett) saját álláspontjukat fogalmazták meg, így az nem tekinthető a vizsgált fejlesztési bankok hivatalos álláspontjának, felelősség őket az elhangzottakkal kapcsolatosan nem terheli.

A harmadik hipotézis vizsgálata során – **a visegrádi országok Covid19-válságkezelési gyakorlata annál sikeresebbnek bizonyult, minél erőteljesebben érvényesültek a digitális átállás hatásai az adott régiókban és országokban – klaszterelemzéssel** azt vizsgáltam, hogyan reagáltak a koronavírus-járvány nyomán bekövetkező gazdasági válságra az egyes tagállamok annak függvényében, hogy milyen mértékben támaszkodtak a „digitális átállás” támogatására. Az elemzéseket **hierarchikus klaszterelemzés segítségével** végeztem el SPSS statisztikai-ökonometriai szoftver segítségével. A vizsgálat során megkíséreltem azonosítani azokat az országcsoportokat, amelyek homogénnek tekinthetők az egyes tagállamok gazdasági intézkedései (a koronavírus-járvány elleni gazdaságvédelemre szánt források nagysága 2020-ban) és a DESI Digitális Gazdaság és Társadalom Indexének 2020. évi adatai alapján. A vizsgálat során a DESI mutatószámrendszernek a minimummal és maximummal normalizált adatait vettem alapul az összekapcsoltság (1. dimenzió), a digitális készségek (2. dimenzió) és a digitális technológiák vállalati integrációja (4. dimenzió) mutatószámai alapján, amelyek a vállalkozások digitális érettségének feltételrendszerében és ösztönzőiben meghatározóknak tekinthetők. A gazdaságvédelemre és gazdasági újraindításra szánt forrásokból pedig kizárólag azokkal végeztem számításokat, ahol rendelkezésre állt adat. Az adatok forrása az Európai Bizottság honlapján található adatbázis és

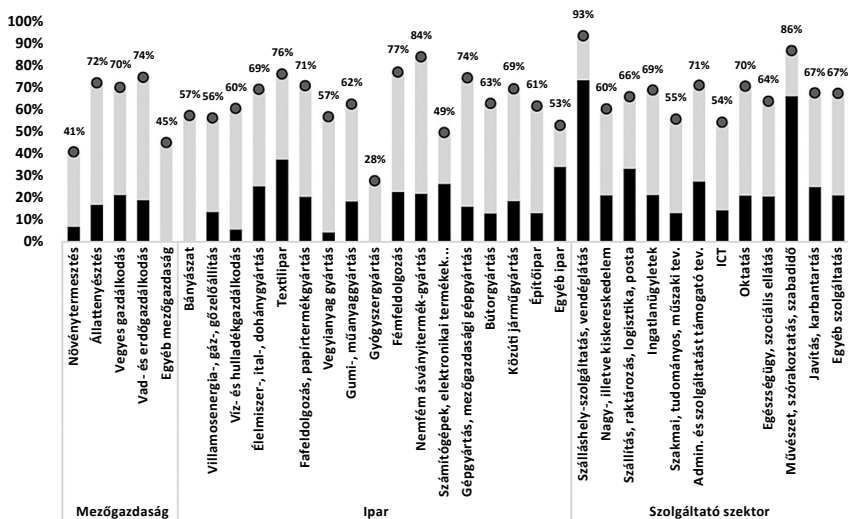
a NEFI (Network of European Financial Institutions for SMEs) érdekképviselői szervezet saját, a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok által közzétett adatai voltak.

5.2 A kutatás földrajzi indokoltságának vizsgálata

A koronavírus-járvány kezdetén sokan úgy látták, hogy a kelet-közép-európai tagállamok, beleértve a visegrádi országokat (V4) is lehetnek a járvány második hullámának gócpontjai, tekintettel a nyugat-európaihoz képest alacsony átoltottságukra. **A visegrádi országok nagyon hasonló gazdasági szerkezettel rendelkeznek, ennek köszönhetően gazdasági szerkezetüket is nagyon hasonló módon érintette a koronavírus-járvány.** A 2020 márciusában a magyarországi MFB által készített nem reprezentatív felmérés (n = 2077) alapján (MFB Periszkóp, 2020) megállapítható, hogy a megkérdezett **vállalkozások 31 százalékát rendkívül hátrányos helyzetbe hozta a járvány**, ezen cégek jellemzően nem rendelkeztek tartalékokkal. 33 ágazatban mintegy 31 esetén a cégek több mint 50 százaléka értékelte összességében negatívan a járvány hatásait saját üzleti tevékenységére. Ezek között főként a **teljes szektor leállása, a járvány miatt hozott intézkedések miatti korlátozott működés és a likviditási problémák jelentettek kihívást.** Jellemzően a mikrovállalkozások nem rendelkeztek tartalékokkal, míg a cégek több mint fele (55 százaléka) mindössze legfeljebb 9 hónapra elengedő tartalékkal bírt. A vállalati reakciók sokszínű képet mutattak, főként **a tervezett beruházások, fejlesztések elhalasztása, a termelés, szolgáltatás csökkentése és a munkavállalók otthoni munkavégzése jelent meg.** A válaszadók úgy vélték, hogy üzleti tevékenységük szempontjából az adó- és járulékfizetési könnyítések, a munkavállalók megtartásához szükséges külső segítség és a könnyített garanciafeltételek jelenthetnek enyhítést.

3. ábra

A koronavírus-járvány által kedvezőtlenül és rendkívül kedvezőtlenül érintett vállalkozások aránya nemzetgazdasági áganként (2020)

Magyarázat: szürke (kedvezőtlenül érintett vállalkozások aránya); fekete (rendkívül kedvezőtlenül érintett vállalkozások aránya)

Forrás: MFB-INDIKÁTOR felmérés 2020 (n = 4549, projektált sokaság = 237 676)

A fentiekhez hasonló folyamatok figyelhetők meg valamennyi visegrádi országban, amelyek alapvetően határozták meg a válságkezelési és gazdasági újraindítási programokat. Ellentétben a 2008/2009-es gazdasági válsággal, a **koronavírus-járvány nem legyengült gazdaságú országokat talált 2020 első hónapjaiban a térségben**, hanem olyan gazdaságokat, ahol jellemző volt „a reálbérek növekedése, alacsony volt az infláció, feszesek voltak a költségvetések és pozitív tartományban mozogtak a folyó fizetési mérleg mutatói” (Pásztor, 2021:2). Gazdasági szempontból tehát a visegrádi országok felkészülten várták a járványt. Válságkezelési gyakorlataikban ennek megfelelően számos hasonlóság fedezhető fel, amelyek az alábbiakban keresendők:

- A koronavírus-járvány kitöréséhez köthető első esetek közel azonos időben, mindössze pár napos eltéréssel jelentek meg valamennyi országban – Csehországban 2020 március 1-jén elsőként három megerősített koronavírus-esetet jelentettek be, március 4-én kettőt regisztráltak Magyarországon, Lengyelországban ugyan ezen napon egyetlen esetet és március 6-án Szlovákiában is megjelent az első koronavírusos eset (Kovács, 2021);

- Munkahelyek százezrei szűntek meg – mind a 4 ország kormánya több száz-ezer megszűnő munkahelyről nyilatkozott –, különböző intézkedésekkel és támogatási csomagokkal próbálták csökkenteni a megszűnő munkahelyek számát (*Kapicka, M. – Rupert, P., 2020*);
- Óriási veszteségeket szenvedett el a turizmus, a vendéglátás és a hozzájuk kapcsolódó „kiszolgáló” iparágak;
- Az építőipar nehéz helyzetbe került. A járvány miatti határlezárás miatt munkakiesés, valamint a lassabb áruszállítás miatt építőanyaghiány alakult ki;
- Recesszió – GDP visszaesés következett be (*Bartik, A. – Bertrand, M. – Lin, F. – Rothstein, J. – Unrath, M., 2020*).

A korábbi várakozásokkal ellentétben ma már látható, hogy Kelet-Közép-Európa gazdaságai jól teljesítettek a válság során. A gazdasági visszaesés mélypontjának egyértelműen **2020 második negyedéve** tekinthető az EUROSTAT adatai alapján (EUROSTAT European Statistical Recovery Dashboard), amikor az Európai Unió tagállamaiban átlagosan mintegy 11,3 százalékkal, Franciaországban 13,5 százalékkal, Spanyolországban 17,7 százalékkal, Olaszországban pedig 12,9 százalékkal csökkent a GDP. Hasonlóképpen, az európai gazdaság motorjának számító német gazdaság is 10 százalékos visszaesést szenvedett el, ami az európai és a globális világgazdaság összekapcsolódása hatására mélyen érintette a kelet-közép-európai országokat is – így a visegrádi országokat (Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország) is, amelyekben rendre 8,9 százalékos (CZ), 7,2 százalékos (SK), 9,2 százalékos (PL) és 14,4 százalékos (HU) visszaesés következett be ugyanabban az időszakban.

A koronavírus-járvány nyomán fellépő gazdasági nehézségek a vállalati finanszírozási igények szerkezetében is változásokat eredményeztek. Egy év alatt kulcstényezővé vált a likviditás megőrzése, megnőtt a likviditási célú kölcsönt és forgóeszközhitelt keresők aránya, mérséklődött a beruházási hitelek iránti kereslet. A kelet-közép-európai országok, így a visegrádi országok is jellemzően egy-egy feldolgozóipari ágazatra specializálódtak. Megállapítható, hogy legjelentősebb feldolgozóipari partnerük nem más, mint a koronavírus-járvány hatására 2020 második negyedévében (különösen 2020 áprilisában) az Európai Unióban mért átlagosan 19,2 százalékos visszaeséshez képest kedvezőtlenebb 21,3 százalékos visszaesést magáénak tudó Németország. A beszállítói láncok összekapcsolódásának köszönhetően a visegrádi országok termelési specializációja (azaz a feldolgozóipari szakosodása) is leköveti a német feldolgozóiparban megfigyelhető tendenciákat. Ennek következtében 2020 áprilisában a koronavírus-járvány hatására jelentős visszaesés jellemző a visegrádi

országok ipari termelésének volumenére. Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország ipari termelésében rendre 24,3 százalékos (CZ), 26,5 százalékos (SK), 21 százalékos (PL) és 29,8 százalékos (HU) visszaesés figyelhető meg. Szintén ugyanebben az időszakban érte el mélypontját az új vállalkozások alapítása is, ami uniós szinten 23 százalékos csökkenést mutat, miközben Németországban 17,1 százalékkal, Szlovákiában 24 százalékkal, míg Lengyelországban 28 százalékkal csökkent a vállalkozói kedv (Csehországból és Magyarországról ilyen adat nem állt rendelkezésre az összehasonlításhoz). Végeterül a vállalati felszámolási és csődeljárások száma a járvány kezdete óta jelentős volatilitást mutat, amit kezdetben az állami mentőcsomagok, a moratórium és a robusztus gazdasági élénkülés enyhíteni tudott, azonban a járvány után ismét emelkedés figyelhető meg az állami szerepvállalás csökkenése mellett feltűnő, új kihívások nyomán; ilyenek az alapanyagárak emelkedése, a globális szállítási láncok akadozása és az infláció.

6. EREDMÉNYEK

6.1. Az első hipotézis ellenőrzése

Az Európai Unió tagállamai 2020 márciusától kezdődően számos intézkedést hoztak a koronavírus-járvány terjedésének megfékezésére, valamint vállalkozásaik megsegítésére (KRTK Világgazdasági Intézet, 2020). A tagállamok nemzeti fejlesztési bankjaikon keresztül jelentős forrásokat allokáltak a nehéz helyzetbe került vállalkozások megsegítésére, kedvezményes hitel- és garanciaprogramok nyújtására. A rendelkezésre álló adatok szerint (NEFI, 2020) összesen 2 223 587 vállalkozás vett részt a koronavírus-járvány enyhítését szolgáló programokban, amely segítségével 123 759,76 millió EUR összegű hitel- és 143 021,80 millió EUR garanciaprogramot vettek igénybe (az adatok az érintett nemzeti fejlesztési bankok egyéni bevallásán alapulnak). Területi megoszlását tekintve a legjelentősebb programokat Németország, Spanyolország és Franciaország vezette be, a visegrádi országok által rendelkezésre bocsátott adatok alapján nemzeti fejlesztési bankjaik összesen 7819,80 millió EUR összegű garanciát nyújtottak 87 097 vállalkozás számára, valamint 2066,09 millió EUR összegű hitelt helyeztek ki megközelítőleg 22 148 vállalkozás számára. A megsegített vállalkozások száma elérte a 97 623 vállalkozást, amely a legutolsó elérhető év (EUROSTAT, 2019) adataival számolva a működő vállalkozások (beleértve a mikro-, kis- és középvállalkozásokat) 2,3 százalékanak feleltethető meg. Az EIB Európai Beruházási Bank 2020-ban megkezdte a 25 milliárd EUR összegű Páneurópai Garanciaalap létrehozását, amelynek a célja az európai kis- és középvállalkozások likviditási nehézségeinek enyhítésén túl további 200 milliárd EUR összegű finanszírozás mobilizálása. 2020 végéig a

garanciaalaphoz összesen 21 tagállam csatlakozott (Európai Bizottság, 2020d), beleértve Lengyelországot és Szlovákiát is. A garanciaalaphoz történő csatlakozáshoz kapcsolódó számítás a 2020. december 14-i bizottsági tájékoztatás alapján készült.

A tagállami válságkezelés sikerességének vizsgálata során első lépésben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen összefüggés figyelhető meg az egyes tagállamok gazdasági fejlettsége (1 főre jutó reál-GDP alapján mérve) és az egy főre eső kormányzati bevételek, egy főre eső kormányzati kiadások, az egy főre eső lakossági fogyasztás nagysága, az egy főre eső válságkezelési hitelprogramok forrásai és a Páneurópai Garanciaalaphoz történt csatlakozás között. A számításokat korrelációs számítás segítségével végeztem el a páronként két-két változó Pearson-féle (r) korrelációs együtthatójának kiszámításával. Az r értéke -1 és $+1$ között mozoghat, a mutató abszolút értéke a kapcsolat szorosságát, előjele pedig a kapcsolat irányát mutatja. Minél erősebb két változó között a kapcsolat, a korrelációs együttható abszolút értéke annál közelebb esik az 1 -hez. Amennyiben az r értéke 0 , akkor a két vizsgált változó kapcsolatát korrelálatlanak nevezhetjük, azaz közöttük nincs lineáris kapcsolat. A vizsgálat során ok-okozati kapcsolatot nem tudunk feltárni, azaz a változókat még egyéb véletlen hatások is befolyásolják. A vizsgálat során a kiugró értékeket kiszűrtem, valamint az alacsony számú minta miatt speciális módszert vettem figyelembe (Kovács, E., 2014). A tagállamok gazdasági fejlettségét vizsgálva 2020. év során arra a következtetésre juthatunk, hogy **negatív irányú és közepes erősségű kapcsolat figyelhető meg a koronavírus-járványnak a gazdaságra gyakorolt hatása (gazdasági visszaesés) és a válságkezelési programok forrásai között**. Mindez arra enged következtetni, hogy a sikeres válságkezelés egyik meghatározó elemeként a gyors, célzott és megfelelő nagyságrendű forrásallokáció nevezhető meg. A tagállamok közötti demográfiai eltéréseket kiszűrve belátható, hogy a válságkezelési programok 1 főre vetített összege jelentős eltéréseket mutat a tagállamok között. A legjelentősebb forrásallokáció Németországban, Franciaországban és Máltán figyelhető meg. A sikeres válságkezelést folytató tagállamok közös jellemzője, hogy a Covid19-válságkezelésre szánt forrásaik diverzifikáltak, azaz a kedvezményes hiteltermékek mellett garanciát is tartalmaznak. Ezek hatásai pedig tovagyűrűznek a gazdaságban, megalapozva a kormányzati bevételeket és a lakossági fogyasztás háttérét. A vizsgálatba bevont tényezők közül a Páneurópai Garanciaalaphoz történt csatlakozás hatásai a leginkább figyelemreméltók, mivel pozitív irányú és közepes erősségű kapcsolat figyelhető meg a kormányzati bevételek, a kormányzati kiadások és a lakossági fogyasztás nagysága, valamint a garanciaprogramok elérhetősége között. Fontos kiemelni, hogy a garanciaprogramhoz történő csatlakozást egyebek mellett az egyes tagállamokban már rendelkezésre álló garancianyújtás feltételei, nagysága és elérhetősége befolyásolta. Az elemzés elvégzése során fontos

figyelembe venni, hogy jellemzően azok a tagállamok nem csatlakoztak a Pán-európai Garanciaalaphoz, amelyek már a válságkezelést megelőzően is kedvező, vagy a garanciaalpnál kedvezőbb feltételekkel (állami kezességvállalás keretében) biztosítottak forrásokat vállalkozásaik számára.

4. ábra

A tagállamok válságkezelési gyakorlatai (Pearson-féle korrelációs együtthatók)

	1 főre jutó reál-GDP (2020)	Kormányzati bevétel (2020)_1 főre	Kormányzati kiadás (2020)_1 főre	Lakossági fogyasztás (2020)_1 főre (EUR)	Covid19 (2020)_1 főre (EUR)	Pán-európai Garancia- alap-tagság
1 főre jutó reál-GDP (2020)	1,0000					
Kormányzati bevétel (2020)_1 főre	0,9294	1,0000				
Kormányzati kiadás (2020)_1 főre	0,9383	09959	1,0000			
Lakossági fogyasztás (2020)_1 főre (EUR)	0,9214	09670	0,9721	1,0000		
Covid19 (2020)_1 főre (EUR)	0,0267	00272	0,0429	0,0730	1,0000	
Pán-európai Garanciaalap-tagság	0,3813	03713	0,3843	0,4715	01155	1,0000

Forrás: saját szerkesztés az EUROSTAT adatbázisai és NEFI-adatgyűjtés alapján

A Covid19-válságkezelésre szánt forrásallokáció nagyságát a fentiekén túl tagállamként eltérő feltételek határozták meg. A koronavírus-járvány által leginkább érintett vállalkozások számára hozzáférhető hiteltermékek és a járvány hatására fellépő foglalkoztatási és halálzási események között pozitív irányú és erős kapcsolat fedezhető fel, amely arra enged következtetni, hogy minél nagyobb nyomás nehezedett 2020 során az adott tagállam munkaerőpiaci és egészségügyi ellátórendszerére, annál nagyobb forrásokat allokált az adott tagállam a válságkezelésre. A tagállamokban megfigyelhető foglalkoztatás nagysága is szorosan összefügg a rendelkezésre álló válságkezelési hitelprogramok nagyságával, ami arra enged következtetni, hogy valamennyi tagállamban a vállalkozások foglalkoztatással kapcsolatos nehézségeinek kezelése és terheinek enyhítése állt a válságkezelési hitelprogramok felhasználásának középpontjában. Kizárólag a visegrádi országokra (V4) elvégezve a fenti vizsgálatot, arra az eredményre juthatunk, hogy a válságkezelésre szánt hitelprogramok forrásai sokkal jelentősebb mértékben határozzák meg a válságkezelés sikerét, mint a nyugat-európai tagállamokban. Másrészt pedig a már rendelkezésre álló állami kezességvállalás jellege következtében negatív irányú és közepes erősségű kapcsolat áll fenn a reál-GDP alakulásával. Összességében megállapítható, hogy egyértelműen a Covid19-válságkezelési hitel- és garanciaprogramok tekinthetők a gazdasági teljesítmény meghatározójának.

A Covid19-járványhelyezettel összefüggésben fennálló munkaerőpiaci és egészségügyi ellátórendszert érintő hatásokat figyelembe véve, a visegrádi országok

esetében megállapítható, hogy sokkal jelentősebb összefüggések figyelhetők meg a halálozási adatok és a foglalkoztatás alakulása között, mint a nyugat-európai tagállamokban. Emellett pedig sokkal szorosabb, negatív irányú kapcsolat áll fenn a gazdaság teljesítménye és a válságkezelésre szánt források nagysága között. Mindebből arra következtethetünk, hogy a visegrádi országokban (V4) jellemzően kevesebb forrás állt rendelkezésre a válságkezelésre, amelyet elsődlegesen a halálozási statisztikák alakulása és a rendelkezésre álló állami források nagysága vezérelt.

5. ábra

A visegrádi országok gazdasági és demográfiai összefüggései

	1 főre jutó reál-GDP (2020)	Foglalkoztatás (2020)	Halálozás (2020)	Covid19 (2020)_1 főre
1 főre jutó reál-GDP (2020)	1,0000			
Foglalkoztatás (2020)	-0,4924	1,0000		
Halálozás (2020)	-0,5470	0,9977	1,0000	
Covid19 (2020)_1 főre	-0,7553	-0,1462	-0,0793	1,0000

Forrás: saját szerkesztés, EUROSTAT adatbázisai alapján

A tagállami válságkezelés sikerességének vizsgálata során második lépésben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen mértékben határozta meg az egyes tagállamoknak a reál-GDP-változás alapján mért gazdasági fejlettsége a válságkezelési programok sikerességét. A korrelációs számítás során az alábbi változók esetében állt fenn közepesen erős vagy erős kapcsolat a gazdasági fejlettség és a Páneurópai Garanciaalap, valamint a válságkezelési hitelprogramok forrásai között. Következésképpen ezek között a változók között vizsgáltam tovább a függvényszerű kapcsolat meglétét vagy hiányát, az alábbi hipotézisek szerint:

- H_0 : A gazdasági fejlettség és a válságkezelésre szánt források nagysága (Páneurópai Garanciaalap, válságkezelési hitelek) között nincs kapcsolat.
- H_1 : A gazdasági fejlettség és a válságkezelésre szánt források nagysága (Páneurópai Garanciaalap, válságkezelési hitelek) között függvényszerű kapcsolat áll fenn.

Ennek keretében regresszióelemzéssel a gazdasági fejlettség és a többi, vizsgálatba bevont változó közötti függvényszerű kapcsolat fennállását vizsgáltam.

6. ábra

Regressziós statisztikai a hipotézis vizsgálatára

Regressziós stratégia	
r értéke	0,94101277
r -négyzet	0,885505033
Korrigált r -négyzet	0,858244327
Standard hiba	6599,526948
Megfigyelések	27

Forrás: saját számítás az EUROSTAT adatbázisai alapján

A kapott eredmények alapján a modell magyarázó ereje viszonylag magas, 88,5 százalék (r^2), így a vizsgált változók segítségével a tagállamok gazdasági fejlettsége és válságkezelési gyakorlata közötti kapcsolatrendszer tényleges aspektusainak majdnem teljes körét sikerült lefedni. Az elemzés eredményei (α és p értékeinek egymáshoz való viszonya) alapján megállapítható, hogy **a hipotézisben foglalt állítás helyes**, azaz kizárólag a 2020. év eredményei alapján megállapítható, hogy függvényeszerű kapcsolat áll fenn az egyes tagállamok válságkezelésének sikere és az alkalmazott pénzügyi termékek (hitel- és garanciaprogramok) sokszínűsége között. Megállapítható, hogy a jelentős forrásokat gyorsan, hatékonyan, célzottan a vállalkozások igényeinek megfelelően allokálni képes tagállamok jobb eredményeket érhetnek el a koronavírus-járvány során tett gazdasági válságkezelési és gazdasági újraindítási programjaik segítségével, mint a kevésbé színes termékpalettát bevezető tagállamok.

6.2. A második hipotézis ellenőrzése

A visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjainak működését a koronavírus-járvány miatt kialakult gazdasági helyzetből eredő hatások határozták meg 2020 során. A válság okozta gazdasági károk enyhítése mellett a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok alapvető célja 2020-ban is az állami vagyon optimális és racionális hasznosítása volt. A válság hatására kialakult recesszió alapvetően befolyásolta a bankok 2020. évi teljesítményét, az eredmény alakulását, a kihelyezési ügyletek nagyságát, irányát, típusát, csatornáját. Valamennyi nemzeti (szintű) fejlesztési bank a koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak ellensúlyozására, illetve a gazdaság újraindításának elősegítése érdekében finanszírozási csomagot bocsátott a vállalkozások rendelkezésére összehangolt hitel-, tőke- és garanciaprogramokon keresztül. 2020. évi eredményességüket vizsgálva megállapítható, hogy az MFB kivételével valamennyi visegrádi országbeli nemzeti (szintű) fejlesztési bank

pozitív eredményt ért el. Azonban a visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjai teljesítményüket és méretüket tekintve – a lengyel BGK-tól eltekintve – nem voltak kellőképp felkészülve a koronavírus-járvány hatására bekövetkező, megnövekedett forrásközvetítési feladatokra és a munkaterhelésre. 2020 elejétől kezdődően nemzeti járvány- és válságkezelési programjaik meghatározó szereplőivé váltak. A kidolgozott programok egyaránt célozták a vállalkozások likviditási problémáinak megoldását, a munkahelyek megőrzését (például a ČMZRB és az MFB esetén), a beruházási, fejlesztési tevékenység ösztönzését és a vállalkozások hazai kézben való megőrzését. A finanszírozási programok legfőbb célcsoportja a szolgáltató szektor és az ipar volt valamennyi esetben, míg a mezőgazdaság támogatása (például az MFB esetén) átdolgozott hitelprogramokon és (például a BGK esetén) kiterjesztett garanciafeltételek segítségével valósult meg. A turisztikai ágazat nagyarányú visszaesésének következtében valamennyi vizsgált országban központi szerepet töltött be a turisztikai ágazatban érintett, nehéz helyzetbe került vállalkozások segítése (például az SZRB és a ČZMRB esetén). Az új típusú hitel- és tőkeprogramok segítséget nyújtottak a járványhelyzettel összefüggésben nehéz helyzetbe került vállalkozások, jellemzően mikro- és kisvállalkozások számára, amelyek nem vagy csak korlátozott mértékben értek volna hozzá a külső finanszírozási forrásokhoz üzleti teljesítményük visszaesése miatt.

A visegrádi országokban bevezetett hitel- és garanciaprogramok jogszabályi háttere hasonló, jellemzően 2020 tavaszán vezették be az erre vonatkozó szabályozást. Finanszírozási hátterüket egyrészt a nemzeti kormányok, másrészt pedig az uniós költségvetés által az átmeneti rendelkezések segítségével átcsoportosítható és lehívható források adták. A legbővebb (19 programot tartalmazó) átfogó támogatási keretrendszert Lengyelország vezette be, amely kiegészítette a forrásokat a már meglévő, a kkv-szektor hitellel való ellátottságának javítását célzó intézkedések részét képező garanciaprogramok és az innovatív kkv-k számára elérhető specifikus hitelszatórnák mellett. A BGK programjai saját és uniós forrású, garancia-, likviditási, kamattámogatási és faktoringeszközöket is magukban foglaltak a tematikus alapok mellett. Ezt követte hatékonyság szempontjából a magyarországi MFB (9 programmal), amely a fentiekén túl tőkeprogramokkal is segítette a járványhelyzet miatt nehéz helyzetbe került vállalkozásokat. Külön érdemes megfigyelni az MFB gyors reagálóképességét: a válsághelyzet kihirdetését követően viszonylag hamar, 2020 áprilisában már megjelentek a vállalkozások ellenállóképességét erősítő programjai. Közel azonos típusú programok és megoldások születtek Szlovákiában (2 programmal) és Csehországban (4 programmal), azonban a cseh nemzeti fejlesztési bank gyakorlata a COVID I/II/III és Prága névre keresztelt programok tekintetében figyelemre méltó, hiszen feltételrendszerét tekintve egészen kedvező, kamatmentes kölcsönt is tartalmazott, amely 90 százalékos előleggel segítette a bajba jutott vállalkozások gyors talpra állását. A vizsgált országok esetén megállá-

pítható, hogy a kidolgozott hitel- és garanciaprogramok a hitelek teljes futamidejére 100 százalékos mértékű kamattámogatást és/vagy a kezesség teljes időtartamára a kezességi díjhoz 100 százalékos mértékű kezességi díjtámogatást tartalmaztak, célcsoportjaikat pedig kifejezetten a járványhelyzettel összefüggésben (a 651/2014/EU bizottsági rendelet 18. cikke szerint) „nehéz helyzetben lévő vállalkozások”, főként mikro-, kis- és középvállalkozások adták. Külön figyelmet érdemelnek az SZRB termékei, amelyek megkötések nélkül hozzáférhetőek voltak a mikro-, kis- és középvállalkozások számára. Erősödött a garanciatermékek körének alkalmazása is, szinte valamennyi hitel mögött automatikus állami készfizető kezességvállalás jelent meg, amelynek a mértéke 80 százalék és 100 százalék között mozgott. Ebből a szempontból kiemelkedik a szlovák gyakorlat, amely egyes programok esetében 100 százalékos garancianyújtást tartalmazott. A kedvezőbb árazású forrás biztosítása érdekében keretmegállapodás jött létre Magyarországon, Csehországban a nemzeti fejlesztési bank és a nemzeti bank között. Mindezt kiegészítve, országonként eltérő megoldások születtek. Míg Csehországban a nemzeti bank az alapkat és az anticiklikus tőkepuffer nagyságának csökkentésével reagált (CNB, 2021), addig Magyarországon (MNB, 2020) az alapkatot érintő csökkentés mellett a nemzeti bank a kötvényvásárlási programjának kiszélesítése mellett döntött Lengyelországgal egyetemben (NBP, 2021). Szlovákia az Európai Központi Bank újabb mennyiségi lazításából profitált.

Mindez kedvezett a fiskális politikai intézkedéseknek, így a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok beavatkozásának is. A visegrádi országok központi bankjai szinte kivétel nélkül jelentős refinanszírozást juttattak a bankrendszerekbe. Egyedülállóan tekinthető „együttműködési modell” alakult ki Magyarországon a nemzeti bank (MNB), az állam és az MFB között, amelyben az MFB integrátorszerepet töltött be. Ennek részeként a nemzeti bank a Növekedési Hitelprogram Hajrá! (röviden: „NHP Hajrá”) konstrukciójával 3000 milliárdos forrást biztosított (refinanszírozás keretében) a bankrendszer szereplőinek. Ezen felül a nemzeti bank a preferenciális betéti eszközzel (4 százalékos kamatozással) kívánta biztosítani egyebek mellett az NHP Hajrá konstrukciókból adódó többletpénzmenyiség sterilizálását. A megoldás keretében a hitelkínálati oldalon álló bankok az NHP Hajrában kibocsátott egyes hitelek után a jegybanknál tartott preferenciális betéteikre extra kamatot kaptak, javítva ezzel jövedelmezőségüket, és az NHP Hajrá használatára ösztönözve őket. A preferenciális betétek kamata (4 százalék) és az NHP Hajrá által kötelezően előírt ügyleti kamat (2,5 százalék) közötti „nyereség” terhére az MFB által nyújtott refinanszírozási kölcsön lehetővé tette, hogy egy, a környező országokban egyedülállóan tekinthető értékesítési csatornával a pénzügyi vállalkozások negatív kamaton (-0,5 százalék) jussanak forráshoz. A pénzügyi vállalkozások 3 százalékos kockázati költségét így fedezni tudta a keletkezett „marzs”. Ezeket a forrásokat olyan mikro-, kis- és középvállalkozások finanszíro-

zásához használhatták fel, amelyeknek a finanszírozási igényét a kereskedelmi hitelintézetek valamely oknál fogva nem tudták kielégíteni, s ennek eredményeként egyáltalán nem, vagy lényegesen kedvezőtlenebb feltételekkel juthattak volna hozzá a versenyképességük fenntartását, folyamatos fejlődésük biztosítását szolgáló, illetve beruházásaikat finanszírozó, külső forrásokhoz. Emellett az MFB arra is kötelezettséget vállalt, hogy az állami készfizető kezességvállalással bíró termékeihez kapcsolódó nemteljesítő ügyleteket átveszi a pénzügyi vállalkozásoktól, és a NAV Nemzeti Adó- és Vámhivatal felé saját hatáskörben eljár. A kialakított garanciaprogramok felhasználását tekintve megállapítható, hogy valamennyi vizsgált országban a kereskedelmi, az ipari termelési és építőipari ágazatok, míg a hitelprogramok szempontjából az ipari termelés, a kereskedelem és a közlekedés ágazatai részesültek legnagyobb arányban a forrásokból az összes érintett ágazathoz viszonyítva. Általánosságban elmondható, hogy az esetlegesen elmaradt igénylések okai a jogosultság hiányában, a kevés rendelkezésre álló önerőben, illetve a törlesztés kockázata okozta, relatíve nagyobb problémában keresendők az érintett vállalkozások esetében (MFB, 2021). Ezzel szemben az igénylést benyújtó vállalkozások az elérhető termékekkel kapcsolatban a jellemzően alacsony költségeket, kedvező termékcondíciókat, illetve széleskörű felhasználhatóságot emelték ki.

2. táblázat

A válságkezelési és gazdasági újraindítási hitel- és garanciaprogramok felhasználása (2020)

	BGK (PL)	MFB (HU)**	ČMZRB (CZ)	SZRB (SK)***
Program keretösszege (2020)*	11 842,88 millió EUR	4 671,74 millió EUR	1 791,02 millió EUR	40 millió EUR
Hitelügyletek száma (db)	n. a.	2 154	165	n. a.
Hitelügyletek összege (millió)	10 074 millió EUR	423 millió EUR	35,3 millió EUR	40 millió EUR
Garancianyújtás száma (db)	1626	25 915	6 598	n. a.
Igénybe vett garancia összege (millió)	3 191,64 millió PLN	2 387 millió EUR	1 106 millió EUR	20,4 millió EUR
Készfizető kezességvállalás mértéke	60–80 %	90 %	70–90 % (kedvezményezett típusától és az igényelt hitelösszegtől függően)*	80–100 %

Megjegyzések: *A konverzió az Európai Központi Bank valutakonverziós eszköze (<https://sdw.ecb.europa.eu/curConverter.do>) alapján történt a 2020. december 31-i árfolyamon.

** Az MFB Zrt. 139 tőkeügyletet is megkötött.

*** A SZRB esetén évközben megduplázódott a programok keretösszege az eredetileg tervezetthez képest. Az ügyletstatistika már a megnövekedett keretösszeg terhére lehívott ügyletekkel számolt.

Forrás: saját adatgyűjtés (2020-as éves jelentések alapján)

A lengyel BGK és az MFB tevékenységében a válságkezelési és gazdasági újraindítási finanszírozási csomag részeként vállalati technológiai innovációkat elősegítő hitelprogramokat is bevezettek az uniós átmeneti rendelkezések nyújtotta források terhére. Lengyelországban és Magyarországon a közvetlen mezőgazdasági kifizetések kimondottan fontossá váltak, tekintve az agrárszektor nagyobb méretét. Összességében megállapítható, hogy az uniós támogatásoknak köszönhetően Lengyelország 2023-ig 29,6 milliárd euróval, Csehország mintegy 8,6 milliárd euróval, Magyarország 6,4 milliárd euróval és Szlovákia 6,3 milliárd euróval gazdálkodhat. Relatív mutatók alapján 2019-es árakon számolva Szlovákia számíthat majd a legnagyobb uniós kifizetésre (a 2019-es GDP 6,7 százalékára), majd Magyarország (a 2019-es GDP 6 százalékára), Lengyelország (a 2019-es GDP 5,6 százalékára), míg Csehország összesen 2,9 százalékát realizálhatja (*Astrov, V.–Holzner, M.*, 2021). A koronavírus-világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében fizetési moratóriumot vezettek be a kölcsönrel rendelkező ügyfelek számára – ezek közül a cseh hiteltörlesztési moratórium ért véget legkorábban, 2020. október végén. A hitelmoratóriumok Magyarországon 15 hónapig, Csehországban és Szlovákiában egyaránt 6 hónapig, míg Lengyelországban 3 hónapig voltak érvényben, szemben az uniós tagállamokban tapasztalható 7,2 hónapos átlaggal. A magyarországi 15 hónapos moratóriumnál jelenleg egyetlen uniós ország sem vezetett be hosszabbat; az ahhoz kapcsolódó kérelmeket az MFB kezelte.

A növekvő üzleti aktivitás olyan mértékű tőkeszükséglet-növekedést okozott, hogy tőkeemeléseket is végrehajtottak (például az MFB, az SZRB és a ČMZRB esetén) tulajdonosi tőkejuttatás keretében. Pénzügyi ökoszisztémájukon belül játszott szerepüket vizsgálva megállapítható, hogy mind a lengyel, mind a magyar, mind pedig a cseh fejlesztési bank kiterjedt és aktív kapcsolatrendszerrel rendelkezik. A lengyel BGK, a cseh ČMZRB és a szlovák SZRB fiókhálózata segítségével viszonylag könnyedén képes volt az érintett vállalkozásokat megszólítani, azonban így is számos kritika érte működésüket a válságkezelés kezdetén (főként a ČMZRB és az SZRB esetében). Ezzel szemben az MFB-t fiókhálózat nélkül, kereskedelmi bankok bevonásával juttatta el a válságkezelésre dedikált forrásokat a végső kedvezményezettek számára. Ennek ellenére az MFB a fenti speciális körülmények ellenére is rekord nagyságú kihelyezést valósított meg 2020 során, felülmúlva a 2019. évi eredményeket. Mindez arra enged következtetni, hogy a visegrádi országok nemzeti fejlesztési bankjait már a 2008/2009-es válság és az ahhoz kapcsolódó szervezeti átalakítások következtében felkészülten érte a koronavírus-járvány okozta, megváltozott banki működési gyakorlat, vagy ennek hiányában viszonylag hamar képessé váltak működésük átszervezésére. Ennek részeként, a működés biztonságának megőrzése érdekében szervezeti változások is bekövetkeztek számos bank esetén. A szlovák nemzeti (szintű) fejlesztési bank-

nál új szervezeti egység jött létre (marketingigazgatóság), míg máshol a termékfejlesztéssel és hitelezéssel foglalkozó szervezeti egységek bővültek. 2019. évhez képest változás figyelhető meg az igazgatótanácsok nagyságában és összetételében is.

3. táblázat

Szervezeti változások a nemzeti szintű fejlesztési bankok esetén 2020-ban

	BGK (PL)	MFB (HU)	ČMZR (CZ)	SZRB (SK)
Igazgatótanács számában vagy összetételében bekövetkezett változás 2019-hez képest (2020, fő)	6 fő maradt (személyi változás az összetételében)	7-ről 5 főre csökkent (2 ↓)	5-ről 6 főre növekedett (1 ↑)	5-ről 3 főre csökkent (2 ↓)
Munkatársak számában bekövetkezett változás 2019-hez képest (2020, átlagos állományi létszám/FTE)*	1708-ról 1859-re növekedett	356-ról 359-re növekedett	135-ről 154-re növekedett	160-ról 238-ra növekedett

Forrás: saját adatgyűjtés (2020-as éves jelentések és a fejlesztési bankok képviselőivel készített szakmai mélyinterjúk alapján)

A vizsgált nemzeti fejlesztési bankok esetében a foglalkoztatottak számában (átlagos állományi létszám/FTE) bekövetkezett változás hátterében főként a koronavírus-járvány hatására kibővült hitelezési és megnövekedett ügyfélszolgálati tevékenységhez kapcsolódó létszámnövekedés, illetve hatékonyságnövelő átszervezés áll. Ennek részeként valamennyi, a visegrádi országban működő nemzeti (szintű) fejlesztési banknál a megnövekedett ügyfélkiszolgálást lehetővé tevő – a gyors alkalmazkodást és a munkatársak rugalmas átszervezését segítő – modell alakult ki és vált elfogadott normává, a banki „munkahelyi kultúra” részévé. A változások egyaránt érintették az operációs és üzleti területek működését. A változások a szervezeti folyamatok mellett az alkalmazott rendszereket is érintették, így az IT-rendszerek fejlesztésének irányát is. Ezzel szemben a ČMZR esetében tapasztalható létszámnövekedés okai a banki tevékenységi kör bővítésében, új területek banki működésbe történő illesztésének kormányzati szintű döntéseiben keresendők.

A válságkezeléssel párhuzamosan valamennyi vizsgált fejlesztési banknál erősödtek a banki digitalizáció és a környezetközpontú vállalati működés (beleértve a zöld vállalatfinanszírozásra és a kapcsolódó pénzügyi konstrukciók) kialakítására irányuló törekvések mind stratégiai, mind pedig operatív szinten. Ennek okai az Európai Központi Bank, az Európai Beruházási Bank zöld pénzügyi iránymuta-

tásai voltak. Habár a vizsgált nemzeti fejlesztési bankok hagyományos értelemben nem tartoznak a banki működés és felügyelet irányvonalait lefektető CRR (Európai Parlament és Tanács 575/2013/EU) rendelet és a CRD (Európai Parlament és Tanács 2013/36/EU) irányelvének hatálya alá (kivételi listán szerepelnek), ennek ellenére valamennyiük számára külső vagy belső okokból kifolyólag meghatározó szerepet tölt be a „zöldfinanszírozással” összefüggő tőkekezdvények lehetősége. A bankok jelentős lépéseket tettek a teljes banki működés felülvizsgálatára és a hitelezési tevékenység éghajlatváltozással és fenntarthatósági kihívásokkal kapcsolatos átalakítására (az ESG-szemponatok szerint). Ezek közül kiemelkedik a ČMZRB működése, amely a kelet-közép-európai országok közül elsőként szervezte át hitelezési tevékenységét ebből a szempontból, jelenleg pedig jó gyakorlatát az MFB is tanulmányozza a cseh PwC bevonásával. Másrészt figyelemreméltó a BGK-nak a banki folyamatok digitalizációja terén elért eredménye (BGK, Stratégia 2021–2025), amely áthatja a teljes banki működést. Végül pedig kiemelendő a magyarországi MFB tevékenysége: az ESG-hatások kimutatásában úttörőnek tekinthető, éves szintű felmérésével nemcsak banki, hanem bankcsoporti szintű fenntarthatósági keretrendszert dolgozott ki, amely kiterjed a vállalatirányítási rendszer, a fenntarthatósági teljesítmény mérésére, a finanszírozási tevékenység és a belső működés aspektusaira egyaránt – kérdőíves felmérés segítségével.

Az elemzés eredményei alapján megállapítható, hogy a visegrádi országok gazdasági kilábalásában kulcsfontosságú szerepet töltöttek be a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok. Ennek az alapján belátható, hogy **a hipotézisben foglalt állítás helyes**, azaz kizárólag a 2020. év eredményeket vizsgálva megállapítható, hogy összefüggés mutatható ki a koronavírus-válságkezelési és gazdaság-újraindítási programok sikere és az adott nemzeti fejlesztési bank pénzügyi intézményrendszerén belül játszott szerepe között.

6.3. A harmadik hipotézis ellenőrzése

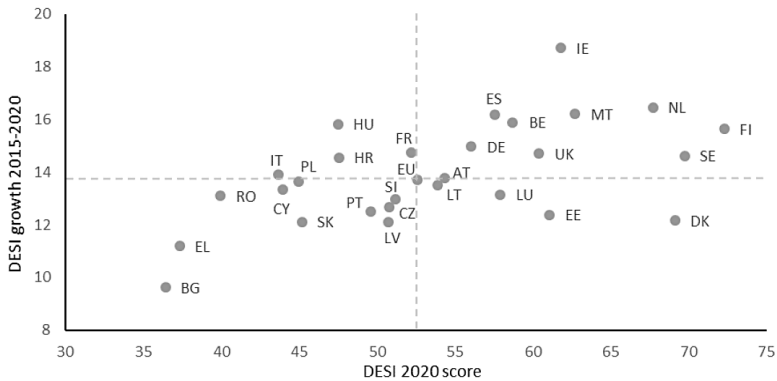
A koronavírus-járvány megmutatta, mennyire fontosak lettek a digitális eszközök Európa gazdasága számára, valamint azt, hogyan tartják fenn a hálózatok és az internet-hozzáférés, az adatok, az MI és a szuper-számítástechnika, valamint az alap- és haladó szintű digitális készségek az egyes tagállamok gazdaságait és társadalmait azáltal, hogy lehetővé teszik a munka folytatását, a vírus terjedésének nyomon követését és a gyógyszer- és vakcinakutatás meggyorsítását.

A várakozások szerint a járvány utáni Európában kulcsszerepet fog játszani a digitális technológia. Az Európai Tanács és az Európai Bizottság 2020-ban vállalta, hogy a válságból való kilábalás támogatását a klímasemleges és ellenállóképes digitális átalakulást célzó, kettős átmenet tengelyére fűzi fel. Ennek keretében a

vizsgálat során abból a feltételezésből indulok ki, hogy a visegrádi országok gazdasági, történelmi és társadalmi jellemzői – beleértve a nemzeti (szintű) fejlesztési bankjaik működési modelljét is – alapján hasonló jegyeket mutatnak, így a válságból történő sikeres kilábalásuk szempontjában azonos jelentőséggel bír a digitális átállás támogatása. A digitalitáció a bankszektort sem kerüli el, amely internetes hitelfelvétellel, chatbotokkal és az újfajta ökoszisztémában való működéssel készül a változásokra. Ennek nyomán abból a feltételezésből indultam ki, hogy már 2020-ban is meghatározta a visegrádi országok (V4) válságkezelési és gazdasági újraindítási törekvéseit a digitális átállás nemzetgazdasági jelentőségének megértése. A visegrádi országok 2015 és 2020 közötti teljesítményét vizsgálva látható, hogy Magyarország érte el a visegrádi országok közül a legjelentősebb növekedést a digitális átállás tekintetében, amit Csehország, majd Szlovákia és végül Lengyelország követ. Jól látható, hogy a visegrádi országok lemaradása nyugat-európai társaikhoz képest még így is jelentősnek mondható, a felzárkózás üteme azonban biztató.

7. ábra

A digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutató (DESI) 2015 és 2020 közötti növekedési ütemének áttekintése

Forrás: a digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő, az Európai Bizottság által felállított rangsor 2020. éves jelentése (elérhető: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=67086).

A DESI-mutató 2020-es értékei alapján (a 2021. évi jelentésben foglaltak szerint) vizsgálva a visegrádi országok teljesítményét, belátható, hogy a V4-ek jelentős kihívásokkal küzdenek a digitalizációt illetően. Digitális teljesítménye alapján Csehország érte el a legmagasabb pontszámot, míg Magyarország, Szlovákia és Lengyelország alacsonyabb (de egymáshoz meglehetősen hasonló) eredménye-

ket mutatott fel. Az uniós DESI-index alapján a visegrádi országok az uniós átlagnál mind gyengébb teljesítményt értek el. Csehország a rangsor 17., Magyarország a 21., Szlovákia a 22., míg Lengyelország a 23. helyet foglalja el.

A klaszterelemzés módszere lehetővé tette, hogy egy „adott halmazon belül egymáshoz leginkább hasonló (közele) egyedek” (Kovács, E., 2014:57), esetünkben tagállamcsoportok kialakítását végezzem el. A tagállamok számosságára való tekintettel (< 100) hierarchikus klaszterelemzést végeztem, amelynek során összevonó (agglomeratív) hierarchikus eljárás keretében kezdetben mind az n elemet külön osztálynak tekintettem, majd lépésenként egy-egy összekapcsolást végeztem el.

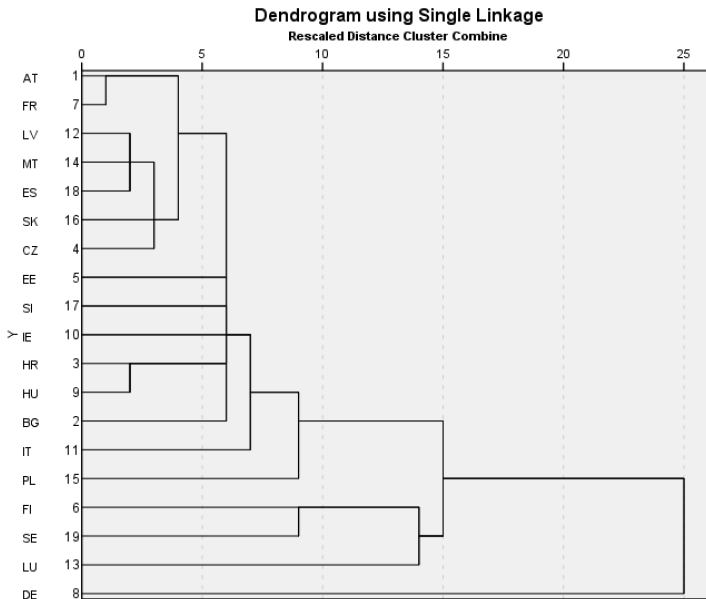
Összesen $(n - 1)$ lépésben végeztem el az összevonás-sorozatokat, amely végül egyesített minden tagállamot. Így összesen 4 klaszter jött létre, míg a 3 és 2 klaszteres szekciók azt mutatják meg, hogy melyik tagállam melyik klaszterben helyezkedik el pontosan. A számítás három lépés sorozataként történt:

- Az induló adatokból hasonlósági vagy távolságmátrixot készítettem.
- Értelmeztem az egyedek és a csoportok egymáshoz való közelségét.
- Ábrázoltam az összevonási folyamatot.

A kapott eredményeket a legközelebbi szomszédok (nearest neighbor) módszert alkalmazva négyzetes euklideszi távolság alapján dendrogram (fa) segítségével vizualizáltam annak érdekében, hogy szemléletesen ábrázolhassam a feltárt kapcsolatrendszerrel. Fontos azonban megjegyezni, hogy bármilyen gondosan választottam is távolságmértéket (esetünkben 5 egység) és klaszterező eljárást (összevonó hierarchikus eljárás), bárhogy is hasonlítottam össze a dendrogramokat, nem kaptam végleges választ arra a kérdésre, hogy hány csoportba sorolható a vizsgált adathalmaz. A struktúrafeltárás ezen eljárása csak exploratív célra alkalmas, az ábra alapján hipotézis fogalmazható meg a tagállamcsoportok számára. Továbbá hatékony segítséget nyújtott a dendrogram az extrém értékek feltárását (például Németország esetében), hiszen a magas távolság szinten és/vagy az összekapcsolódás későbbi szakaszában látható megfigyelések egyedi jellege szembevetőd.

8. ábra

A digitális fejlettséghez kapcsolódó tagállamcsoportok ábrázolása dendrogram segítségével

Forrás: saját szerkesztés (SPSS statisztikai-ökonometriai szoftver segítségével)

A fentiek alapján megállapítható, hogy a visegrádi országok közül Csehország és Szlovákia hasonló jegyeket mutat a digitális gazdaságának fejlettsége és a gazdaság újraindítására fordított források tekintetében. Mindez alátámasztja azt a korábbi, a második hipotézisben – a visegrádi országokban működő nemzeti (szintű) fejlesztési bankok 2020. évi gazdálkodási és szervezeti jellegzetességeinek vizsgálata során – már azonosított feltételezést, hogy a visegrádi országok válságkezelési gyakorlata bizonyíthatóan a gyakorlatban is számos hasonló jegyet mutat (a források nagyságrendjén túl). Ezzel párhuzamosan mind Magyarország, mind pedig Lengyelország elkülönült „szigetnek” tekinthető, amely a klaszteralkotási eljárásrend második és harmadik lépésénél kapcsolódik be az uniós országok logikai rendszerébe Csehország és Szlovákia csoportjához. Ennek magyarázata a gazdasági újraindításra szánt források nagyságrendjén, a nemzeti (szintű) fejlesztési bankjaik 2020. évi gazdálkodási és szervezeti jellemzőin túl annak is köszönhető, hogy stabilabb, jobban kiépített IT-infrastruktúrával rendelkeznek társaiknál, és vállalkozásaik más-más időben ismerték fel a digitális átállásban rejlő lehetőségeket. Szlovákia, Csehország és Magyarország a vizsgálat alapján több közös jellemzőt mutat, Lengyelország pedig digitalizációs ugrás kapujában áll.

A fentiek alapján a vizsgált hipotézis **helyes**, azaz jellemzően jobb eredményt értek el a válságkezelés során azok a nemzeti (szintű) fejlesztési bankok, amelyek nyitottak a digitalizáció nyújtotta lehetőségek felé. Az eredmények értelmezéséhez fontos megjegyezni, hogy uniós szintű összehasonlításban Svédország és Finnország – a vizsgálat eredményei alapján – a második klaszterben helyezkedik el, míg Németország a harmadikban és Luxemburg a negyedikben foglal helyet.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A visegrádi országok válságkezelése számos hasonló jeget mutat, alapjait a 2008/2009-es válságkezelés intézkedései adják, ezek a kormányzati támogatás erősödése és a hitelbiztosítás körének kibővítése (*Csiszárík-Kocsir, Á.–Fodor, M., 2013*). Az elmúlt bő két évtizedben a visegrádi országok gazdasági súlya Európán belül több mint a duplájára emelkedett. Ennek részeként a kormányzatok egyre nagyobb hangsúlyt fektettek nemzeti (szintű) fejlesztési bankjaik megerősítésére, átszervezésére. A válságkezelési intézkedések közös jellemzője a hitelalapú válságkezelés alkalmazása, azaz a törlesztőrészeket felfüggesztését célzó moratórium, a bankok kockázati étvágyának csökkentését ellensúlyozó állami garanciaprogramok, valamint a bankok hitelezési aktivitásának növelését ösztönző hitelprogramok bevezetése. Emellett az egyes intézmények adott pénzügyi ökoszisztémájukon belül történő megerősítése szintén szerepet játszott sikeres válságkezelési gyakorlatukban, amelynek a segítségével a munkanélküliségi ráta visszaszorítása, az ipar válságból történő gyors kilábalásának támogatása – ezen belül is az építőipar ösztönzése – állt a hosszabb távú intézkedések középpontjában. A vizsgált országok válságkezelési és gazdaság-helyreállítási programjai között azonban eltérések figyelhetők meg. Az MFB szempontjából példaként szolgáló Lengyelországban, a BGK-ra építve, egy monumentális mentőcsomagként jelentettek be számos konkrét intézkedést, ugyanakkor a csomag tartalmaz(ott) több olyan – inkább közép- és hosszabb távú – intézkedést is, aminek a kidolgozása a bejelentésükkor még nem készült el. Magyarországon, az MFB-vel együttműködésben, újraindítási szakaszokat hirdettek meg; először a gazdaság újraindítására, majd újraindítására koncentráltak. Valamennyi esetben a gazdasági újraindítás részeként az európai uniós források (RRF, MFF) is megjelentek, azonban 2020 folyamán a magyar kormány elzárkózott a további uniós hitelfelvételtől, így a Páneurópai Garanciaalap felállításában sem vett részt. Másrészt Magyarországon bevezették az Országgyűlés által a kormánynak felhatalmazást adó – széles körű rendeleti kormányzást lehetővé tevő és a rémhírterjesztés tilalmát is szigorító – koronavírus elleni védekezésről szóló törvényt (*Magyar Közlöny, 2020*). A visegrádi országok által alkalmazott fiskális-gazdaságpolitikai kiigazítások és

intézkedések nyomán a vizsgált országok a koronavírus-járvány első hullámára nyugat-európai társaikhoz képest felkészülten reagáltak.

Ma már belátható, hogy Magyarország válságkezelése és gazdasági újraindítása sikeresnek nevezhető. Az ügyletstatistikák alapján megállapítható, hogy az MFB Csoport által kidolgozott hitel-, tőke- és garanciatermékek a válságkezelés hatékony eszközeinek tekinthetők, a mai napig mindösszesen egyetlen ügyletet vett át az MFB a pénzügyi vállalkozásoktól nemteljesítés miatt. Ez arra enged következtetni, hogy a pénzügyi termékek jellemzői, a hitelbírálati folyamat egésze az időbeli sürgetettség és a politikai/közéleti nyomás ellenére kellően átgondoltnak és alaposnak nevezhető. Emellett a sikeres kihelyezések háttérében egy egyedi jellegzetességekkel bíró értékesítési csatorna kialakítása áll, amelynek a gyökerei a 2007–2013-as európai uniós programozási időszakra vezethetők vissza. Ebben az időben kezdte meg az MFB az együttműködését a pénzügyi vállalkozásokkal, amelyek a szerényebb eredményességű, a kereskedelmi bankok számára esetenként már túlzottan kockázatosnak (beleértve az ügyfél- és ágazati limiteket is) tekinthető ügyfelek külső finanszírozási forrásokhoz történő hozzáféréseben játszottak fontos szerepet. A kereskedelmi banki (eredményesebb kkv-szegmens) és a pénzügyi vállalkozási (kevésbé eredményes kkv-szegmens) együttműködés – fiókhálózat hiányában – a visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjai számára mintaként szolgálhatnak, különösen a ČMZRB és az SZRB értékesítési csatornáinak felülvizsgálata során. Ezek a fejlesztési bankok ugyanis a mai napig kisszámú regionális hálózat segítségével szolgálják ki ügyfeleiket, míg az MFB számára 41 pénzügyi vállalkozásból és 642 MFB Pontból (országos lefedettségű kereskedelmi banki fiókhálózatból) álló pénzügyi közvetítői rendszer áll rendelkezésére.

Végezetül pedig felismerhető, hogy az MFB gyors és célzott beavatkozása nélkül magyarországi vállalkozások ezrei szüntek volna meg, vagy szenvedtek volna komoly veszteségeket. Az MFB a kormányzati intézményrendszerben betöltött szerepének és az állami tulajdonú intézmények felügyeletét és ellenőrzését ellátó minisztériumnak köszönhetően hatékonyan, gyorsan és megalapozottan képes hatást gyakorolni a kormányzati döntésekre. A visegrádi országok nemzeti (szintű) fejlesztési bankjaihoz képest az MFB válságkezelési és gazdasági újraindítási programjai gyorsan, célzottan indultak el, ennek eredményei már 2020. év végén jelentkeztek, nagyságrendileg meghaladták a környező országok eredményeit. Sikerként könyvelhető el egy olyan rugalmas szervezet kialakítása, amely a kihívások ellenére is jelentős létszámbeli növekedés nélkül, a rendelkezésre álló erőforrások gyors mobilizálása és optimalizált felhasználása segítségével képes volt érzékelhető változást eredményezni a koronavírus-járvány által legnehezebb helyzetbe hozott vállalkozások számára. A bank egyedi folyamatai és rendszerei, a menedzsment elkötelezettsége és szakmai tapasztalata egyaránt iránymutatás-

ként szolgálhatnak egy hasonló, jelentős pénzügyi erőforrást igénylő gazdasági vagy pénzügyi válság megoldásában akár Magyarországon, akár Európában.

FONTOSABB HIVATKOZÁSOK

- ACHARYA, D. – LIU, G. – GACK, M.U. (2020): Dysregulation of type I interferon responses in COVID-19. *Nature Review Immunologie*, 20, 397–398, <https://doi.org/10.1038/s41577-020-0346-x>.
- ASTROV, V. – HOLZNER, M. (2021): In it together: The Economic Recovery from COVID-19 in Central Europe. The Vienna Institute for International Economic Studies. <https://wiiw.ac.at/in-it-together-the-economic-recovery-from-covid-19-in-centraleurope-n-483.html>.
- BALATONYI, L. – TÓTH, L. (2020): A koronavírus gazdasági hatásai a vízügyi ágazatban. *Belügyi Szemle*, 5, DOI: 10.38146/BSZ.2020.5.7, [BalatonyiLaszlo-TothLaszloBelugyiSzemle2020.evi5.szam101-115.pdf](https://www.mtak.hu/115/1/szam101-115.pdf) (mtak.hu).
- BAQAEE, D. – FARHI, E. (2020): Supply and Demand in Disaggregated Keynesian Economies with an Application to the Covid-19 crisis, https://scholar.harvard.edu/files/farhi/files/keynesian_draft_v6.pdf.
- BARACSI, M. – VÁRFÖLDI, K. (2021): Pandémiák és a cloud computing egészségügyben történő alkalmazásának lehetősége. XXIV. Tavasz Szél Konferencia Tanulmánykötet, 2021.
- BASHIR, M. F. – MA, B. – BILAL – KOMAL B. – BASHIR, M. A. – TAN, D. – BASHIR, M. (2020): Correlation between climate indicators and COVID-19 pandemic in New York, USA. *Sci Total Environ*, Aug. 1, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32334162/>.
- BASHIR MF, MA B, BILAL, KOMAL B, BASHIR MA, TAN D, BASHIR M. Correlation between climate indicators and COVID-19 pandemic in New York, USA. *Sci Total Environ* 2020 Aug 1; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32334162/>.
- BASSANINI, F. – PENNISI, G. – REVIGLIO, E. (2015): The development/promotional banks: from the financial and economic crisis to sustainable and inclusive development, https://www.bassanini.it/wp-content/uploads/2015/02/Bassanini_Pennisi_Reviglio_CDP-developmentbanks-FINALE-n.-207-numero-142014.pdf.
- BGK (2021): Report of the Management Board on the activities of the Bank Gospodarstwa Krajowego Group in 2020, https://www.en.bgk.pl/files/public/Pliki/Sprawozdanie_finansowe/2020-skonsolidowane-eng/SSD_BGK_2020_EN.pdf.
- BILAL, S. (2021): 'The beauty contest is over: high time to reform the European financial architecture for development', ECDPM Talking Point, 21/VI/2021.
- BOTOS, K. (2020): Élet és megélhetés – A gazdaságelmélet és a gyakorlat változásai a válság után. *Pénzügyi Szemle*, 65(3), 385–397.
- CMZRB (2021): Annual Report of Českomoravská záruční a rozvojová banka, a.s., Czech-Moravian Guarantee and Development Bank in 2020, [CMZRB_vyrockazo_komplet_GB_VS2_nahled.pdf](https://www.cmzrb.cz/vyrockazo_komplet_gb_vs2_nahled.pdf).
- CNB (Czech National Bank) (2021): Monetary Policy Report – Spring 2021., <https://www.cnb.cz/en/monetary-policy/monetary-policy-reports/Monetary-policyreport-Spring-2021/>.
- COVID-19 Dashboard, (2022): <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>.
- CZECZELI, V. – KOLOZSI, P. – KUTASI, G. – MARTON, Á. (2020): Gazdasági kitettség és válságállóság exogén sokk esetén: A Covid-19-járvány rövid távú gazdasági hatása az EU-ban. *Pénzügyi Szemle*, 3, 323–349.
- DÁNIEL, Z. – MOLNÁRNÉ BARNA, K. – MOLNÁR, T. (2021): Koronavírus-járvány a V4-országokban – társadalmi, gazdasági hatások, regionális összefüggések, kormányzati beavatkozások. Terü-

- leti Statisztika, 61(5), 555–576, https://www.ksh.hu/statszemle_archive/terstat/2021/2021_05/ts610501.pdf.
- EPERJESI, Z. (2013): Nemzeti szintű fejlesztési bankok. *Polgári Szemle*, 9(3–6), <https://polgariszemle.hu/archivum/80-2013-oktober-9-efolyam-3-6-szam/unortodox-alapokon/550-nemzeti-szintu-fejlesztési-bankok>.
- Európai Bizottság (2015): Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/1017 rendelete (2015. június 25.) az Európai Stratégiai Beruházási Alapról, az Európai Beruházási Tanácsadó Platformról és a Beruházási Projektek Európai Portáljáról, valamint az 1291/2013/EU és az 1316/2013/EU rendelet módosításáról – az Európai Stratégiai Beruházási Alap, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2015:169:FULL-from=HU>.
- Európai Bizottság (2019): Európai Innovációs Eredménytábla, jelentés, ISBN 978-92-76-01394-5 ISSN 2467-4435 doi: 10.2873/877069 ET-AY-19-181-EN, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d156a01b-9307-11e9-9369-01aa75ed71a1>.
- Európai Bizottság (2020): Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az EU 2030-ra vonatkozó éghajlatvédelmi törekvésének fokozása – Beruházás a klímasemleges jövőbe az európai polgárok érdekében, (COM(2020) 562 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020AE4180>).
- Európai Bizottság (2020): AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS RENDELETE a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz létrehozásáról, javaslat, COM(2020) 408 final.
- Európai Bizottság (2021): Téli Gazdasági Előrejelzés, <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/868111/Tables%20-%20Winter%20Forecast%20-%20EN.pdf>.
- Európai Bizottság: Digitális Gazdaság és Társadalom Index (DESI), összefoglaló jelentés (EU), 2020, <https://innogrowth.org/wp-content/uploads/2020/07/DESI-2020.pdf> ESZ (2020a): Európai Szemeszter: Nemzeti Reform Program – Csehország (2020), https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2019-european-semester-national-reform-programme-czech-republic_en_o.pdf.
- Európai Parlament és Tanács (2014): Az 575/2013/EU rendeletnek és az (EU) 2019/876 rendeletnek a COVID-19-világjárvánnyal összefüggő bizonyos kiigazítások tekintetében történő módosításáról.
- ESZ (2020a): 2020 Európai Szemeszter: Nemzeti Reform Program – Csehország (2020), https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2019-european-semester-national-reform-programme-czech-republic_en_o.pdf.
- ESZ (2020b): Európai Szemeszter: Nemzeti Reform Program – Lengyelország (2020), https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european-semester-national-reform-programme-poland_en.pdf.
- ESZ (2020c): Európai Szemeszter: Nemzeti Reform Program – Magyarország (2020), https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european-semester-national-reform-programme-hungary_hu.pdf.
- ESZ (2020d): Európai Szemeszter: Nemzeti Reform Program – Szlovákia (2020), https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european-semester-stability-programme-slovakia_en.pdf.
- Eurofound (2020), Living, working and COVID-19. COVID-19 series, Publications Office of the European Union, Luxembourg, [online], https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20059en.pdf.
- HALL, P. A – SOSKICE, D. (2001): Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage. Oxford University Press.
- VON HAYEK, F. A. (1958): Freedom, reason, and tradition. *Ethics*, 68(4), július, 229–245. o.
- IMF (2020a): World Economic Outlook Reports – The Great Lockdown. Full Report, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2020/April/English/text.ashx>.

- IMF (2020b) World Economic Outlook Database (2020). <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/April>.
- Jacques Delors Institute, (2020): COVID-19 and the mobilisation of public development banks in the EU, POLICY PAPER NO.252, PP252_DevelopmentbanksandCOVID19_Rubio_EN-1.pdf (institutdelors.eu).
- KENGYEL, Á. (2016): Az Európai Unió belüli felzárkóztatás néhány stratégiai kérdése. Nemzetközi intézmények és változó világgazdaság. *Köz-gazdaság*, 11(3), 195–212.
- KEYNES, J. M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. UK: Palgrave Macmillan.
- KOVÁCS, Á. – ZSIGMOND, T. (2020a): A COVID-19 világválság hatásai a V4 országainak gazdaságára. In KORCSMÁROS, E. (ed.): 12th International Conference of J. Selye University. Economics Section. Conference Proceedings, ISBN: 978-80-8122-375-4, DOI: <https://doi.org/10.36007/3754.2020.259>.
- KOVÁCS, Á. – ZSIGMOND, T. (2020b): Economic effects of Covid-19 on the V4 countries. In: JITKA LANGHAMROVÁ – JANA VRABCOVÁ (szerk.): *RELIK 2020: Reproduction of human capital – mutual links and connections: conference proceedings*. Prága: University of Economics and Business, 288–302.
- KOVÁCS, E. (2014): *Többváltozós adatelemzés* (egyetemi jegyzet). Budapesti Corvinus Egyetem, Typotex.
- LENTNER, CS. – KOLOZSI, P. (2019): Innovative ways of thinking concerning economic governance after the global financial crisis. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), 122–131. [https://doi.org/10.21511/ppm.17\(3\).2019.10](https://doi.org/10.21511/ppm.17(3).2019.10).
- MFB (2020): Konszolidált éves beszámoló és független könyvvizsgálói jelentés. MFB_2020-evi-konszolidalt-IFRS-beszamolo.pdf.
- MFB (2020): MFB Periszkóp, 2020. május. MFB_Periszkop_2020_majus_.pdf.
- MILLER, M. – ROGER, L. – PRIZZON, A. – HART, T. (2021): Multilateral finance in the face of global crisis. ODI Briefing/policy papers, 11/X/2021, <https://odi.org/en/publications/multilateral-finance-in-the-face-of-global-crisis/>.
- MÓCZÁR, J. (2010): A közgazdaságtan válsága: neoklasszikus versus keynesi közgazdaságtan. *Magyar Tudomány*, 171(3), 33. és 318–330.
- MURAKÖZY, L. (2011): Összefonódó költségvetési kihívások a 21. század Európájában. *Közgazdasági Szemle*, 58(7–8), 592–618.
- PÁSZTOR, SZ. (2021): Az új típusú koronavírus-járvány utáni kilábalási pályák a V4-es országokban. OECONOMUS Gazdaságkutató Alapítvány, június. Post_Covid_V4_-Pasztor-Szabolcs-2021-junius.pdf (oeconomus.hu)
- SZIJÁRTÓ, N. (2020): Az Európai Unió gazdasága és a koronavírus (COVID-19): Az Európai Bizottság útkeresése. Kihívások. 236. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, http://real.mtak.hu/108265/1/Szijarto_Kihivasok_200417.pdf.
- SZRB (2021): Consolidated Annual Report. VS_2020.pdf (szrb.sk).
- TERTÁK, E. – KOVÁCS, L. (2020): Challenges to Social Protection and Social Cohesion in Crises in the Financial Sector. *Public Finance Quarterly*, 3, 362–382 [online], Challenges to Social Protection and Social Cohesion in Crises in the Financial Sector – Pénzügyi Szemle folyóirat (penzugyiszemle.hu).
- XU, J. – WANG, K. – RU, X., (2020): Funding Sources of National Development Banks. NSE Development Financing Report No. 3, <https://www.nse.pku.edu.cn/docs/20201105164251956962.pdf>.